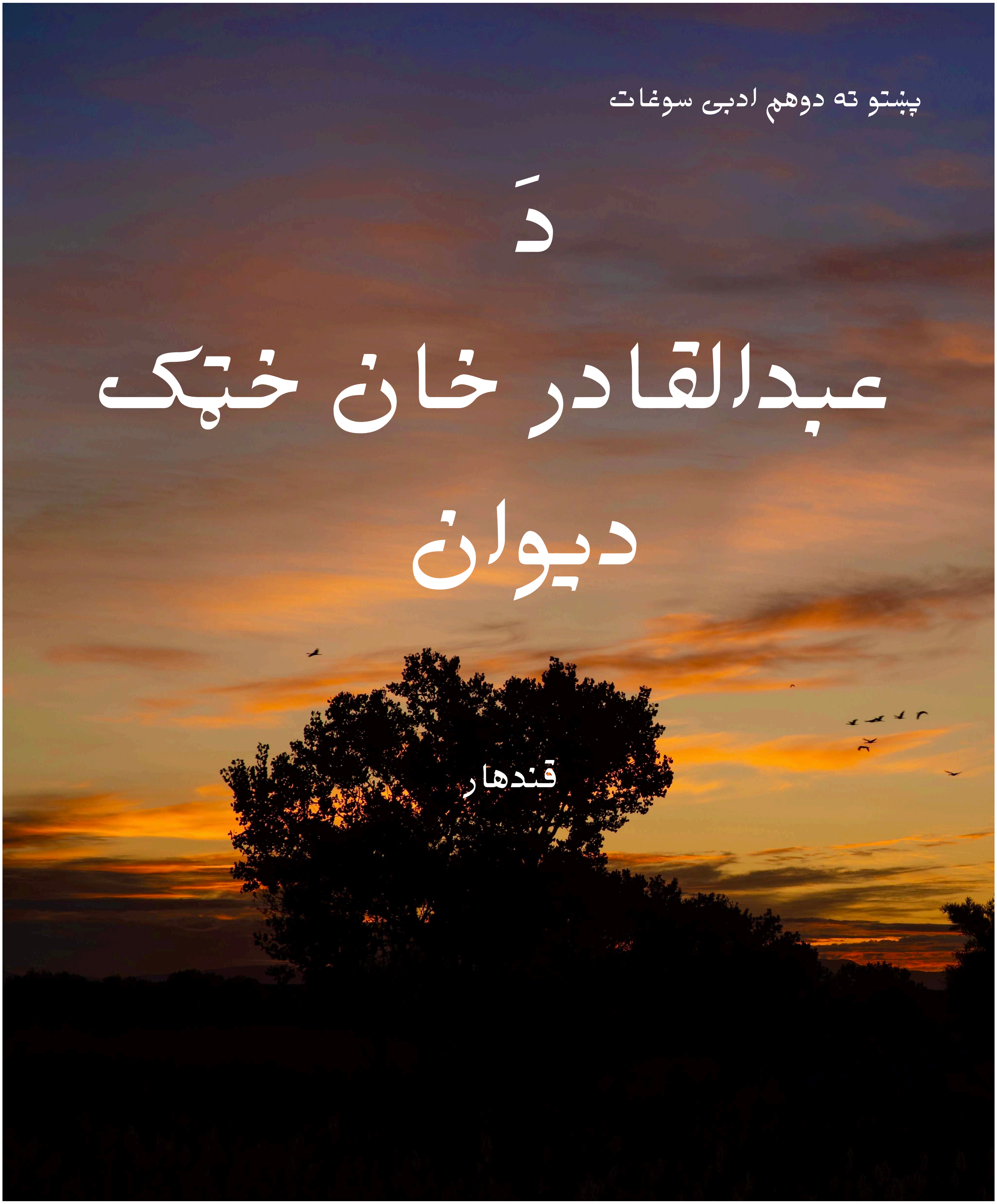

پښتو ته دوهم ادبی سوغات

دَ
عبدالقادر خان خټک
دیوان

قندهار

دَ عبدالقادر خان ختټک
دیوان

چې دَ اعلیحضرت پښتون محمد ظاهر شاه په عصر کښ دَ ع،ش سردار محمد داؤد خان د قندهار ملکی او لښکری مشر په امر او پښتو پالَنَه، په قندهار کی په هغو مصارفو چه دَ دارالحکومګۍ په واک دِی، له دوو قلمی نسخو څخه لمړۍ پلا چاپ او خپور سو.

مدون او مصحح: عبدالحی حبیبی

دَ طلوُع افغان مدریر
قندهار: تله د ۱۳۱۷ کال
لمړی چاپ (۵۰۰) جلد

اهداء

دَ پښتو ژبې دَ ادب دا دوهم اثر، هم د ځلمی ښاغلی اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پښتون ټولواک و لوَړ حضور ته وړاندی کیږِی، چه دَ دُوی عصر دَ پښتو او پښتونوالی دَ ژوندون او نهضت دوره دَه.

قندهار ۱۰ دَ تلی ۱۳۱۷
(محمد داؤد)

دَ مدون له خوا

دَ کتاب له ویونکوُ سَره یَو څو ویناوِی

لس نیم کاله دمخه چه زموږ په وطن کی دَ انقلاب او ورانئ اوربل وُ، ما ته دَ پښتو دَ یوه لوړ ادیب او شاعر، عبدالقادر خان خټک دَ خوشحال خان خټک دَ زوی یو نادر قلمی دیوان په لاس راغَی، هغه وخت خو زما په زړه کی لا هم نه را گرزیده چه یَو وخت دِ زه دَ پښتو دَ ادب، دَ دغه گرانبها اثر په طبع او نشر کامیاب سم.

وروسته چی دَ وطن پر افق دَ نجات لمر را وختی، او ورځ په ورځ دَ وطن له نورو چارو سره علم او ادب هم ښه رونق وموند، نو هر کله ما غوښته، چه دَ پښتو دا ورکیِ مرغلَرِی و خپلو ورُونو ته وسپارم، پنځه کاله دمخه خوشبختانه دَ دغه دیوان یَوه بله بشپړه نسخه هم ما په قندهار کی وموندله، دا نسخه تر هغی پخوانئ نسخې خوشخطه او کامله او صحیحه وه. په ډیر شوق می دواړه نسخې سَره مقابله کړې، او یوه صحیحه او بشپړه نسخه می له دواړو څخه نقل کړه.

دا قیمتی اثر ما ته دغسی پروت وُ، او دا ارمان می په زړه کښ وُ، چه کله به دغه امانت، پښتنو ته ورسَوَم؟ او دَ خپل زیار او مښو د خوږه میوه به وخورم! ځکه چه دا کتاب تر اوسه هیچیری ندَی چاپ شوَی، او ډیر نادر دَی، نو به دَ پښتو ژبی مینانو هم هر کله ما ته دَ دغه دَ طبع او نشر تشویق را کاوه، او تل به ئې هیله کوَله.

دَ اعلیحضرت پښتون ټولواک محمد ظاهر شاه، دوره خو دَ پښتنو او دَ پښتو دَ نهضت او لوړتیا دوره دَه، په دغه مبارک عصر کښ موږ پښتانه ډیرو خپلو زړو ارمانو ته رسیدلی یُو، او دَ پښتو ژبی روزَنه او پالَنه هم په ښه ډَول کیږِی!..

څو میاشتی لا نه دی تیری شوِی، چه موږ دَ قندهار دَ ښاغلی او ځلمی ملکی او عسکری مشر سردار محمد داؤد خان په پښتو پالَنه، دَ پښتو دَ پلار خوشحالَ خان خټک ضخیم کلیات بشپړ طبع او خپور کَی، چه دَ هغه کتاب له تصحیح او تدوین او طبع څخه فارغ شوم، نو دَ خوشحال خان د نومیالی زوی عبدالقادر خان دیوان چه دا څو کاله سم شوی او تصحیح کړی را څخه پروت وُ، دَ هغه ښاغلی پښتو پالوُنکی مشر حضور ته وړاندی شو، دوی چه دَ پښتو او پښتونوالی سَره دَ زړه مینه لَرِی، ژر ئې دَ دغه کتاب دَ طبع امر هم وفرمایه، او زما دغه زوړ ارمان الحمدللّٰه تر سَره سو.

نو دغه زموږ دَ پښتو دَ ادب دوهم سوغات دَی، چه اوس ئې پښتنو ورُونو ته سره دَ یوې مفصلی مقدمې وړاندِی کوُو، او ټینگه هیله لرو، چه ژر تر ژره دغسی ډیر قیمتی سوغاتونه نور هم خپلو پښتنو ته وړاندِی کړُو، او دَ پښتونوالی په رونه دنیا کښ د پښتو ژبی او ادب ته یَو کوچنوټی خدمتگی دَ خپلو پښتنو او پښتو غوښتونکوُ ښاغلو مشرانو دَ پالَنِی په سیوری کښ وکړای شو، که خدای کوَل!

(قندهار نوی ښار، ۲۵ دَ وږی ۱۳۱۷)
دَ دې کتاب مدون وا مصحح او ناشر:
عبدالحی حبیبی دَ طلوع افغان مدیر

توضیح

لمړئ نسخه د دې کتاب اصل ده، متأسفانه تاریخ نلَری، دوهمه نسخه چه دَ کتاب تصحیح او بشپړ توب له هغې څخه شوَی دَی دَ لیکلو تاریخ ئې داسی دی: (روز جمعه بتاریخ ۲۳ شهر شوال ۱۱۸۲ هـ). په دې کتاب کښ چه هر بیت یا بدلی یا قصیدې یا رباعی او منظومې ته داسی o نخښه لیکلې وه، دغه ټول هغه زوائد دی چی په اصلی نسخه کی نه وه، او له دغه دوهمی نسخې څخه پکښ زیات شوی، او په یوه کوچنئ دائره سره نخښه او ټاکلِې شوِی دِی.

فهرست

بدلی	(۲۰) مخ
رباعیات	(۱۱۰) مخ
متفرقات	(۱۳۵) مخ
دَ پښتو نادر لغات	(۱۵۹) مخ

دَ پښتنو پياوړی اديب عبدالقادر خان خټک

پيژندنه

عبدالقادر خان دَ خوشحال خان زوی دَ شهباز خان لمسی، دَ يحيیٰ خان کړوسَی، دَ ملک اکوړي کوسَی دَی، دَ پښتو ژبې يَو پياوړی شاعر او نامتو ليکوُنکی او ويُونکی دی چی دَ خټکو دَ مشرانو له لوړی کورنی څخه را وتلَی، او پښتو ژبی ته ئې ښه او لوړ لوړ خدمتونه کړِی دِی!

عبدالقادر خان، دَ پښتو دَ پلار خوشحال خان خټک يَو مشهور او نوميالَی زوی دَی چه پخپله کورنئ او اولس کښې ئې دَ خانئ او مشرتوب ښه مقام درلود.

دَ عبدالقادر خان دَ تولد او وفات کلونه موږ ته ندِی ښکاره، دَ ده دَ پلار خوشحال خان له ويناوُ څخه څرګنديږِی، چه دَی د خپل پلار په ژوندون ور سره يو ځای[1]، او هر کله پلار له ده څخه خوښ وُ.[2]

دَ ده عمر

عبدالقادر خان دَ خوشحال خان د مړينی په کال (١١٠٠هـ=١٦٩١ع) هم ژوندَی وُ او دَ خپل پلار پر مرگ ئې مرسيه ويلې او ژړا ئې کړې دَه، مگر دَ دغی مرثئې څخه ښکاره دَه، چه دَی د پلار پر مرگ حاضر نه وُ، لکه چی وايی:

په ارمان دَ ملاقات له موږه ولاړې ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ ځموږ ستا د ليدو ژمنه په عقبا ده

تر ١١١٤هـ کاله پوری عبدالقادر خان يقيناً ژوندی وُ، ځکه په دغه کال دَه يَوَه بدله ويلې ده، چه دا بيت له هغې څخه دَی:

سن زر سل دَ جدايئ څورلس دَ پاسه ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ دا غزل مي په بياض باندِی رقم کړ

په ١١١٢هـ کال کی ده دَ خپل کتاب يوسف او زليخا نظم پای ته رسَولی دَي، د دې کتاب په پای کښې خپل زوی ته نصيحت کَوی، او دَ سپين ږيرتوب حال بيانَوِی چه ويښته می سپين او زوړ شوم:

په سن راغلم تر پنځوسه ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ په غفلت کی يم تر اوسه
ويښته سپين خاطر می تور شو ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ بد خصلت می کله نور شو
دَ ځوانئ بهار خپور شو ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ رنگ دَ باغ دَ گلو نور شو
پژمرده دَ ځوانئ باغ شو ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ دَ هر گل فراق می داغ شو

له دې شميره که موږ استنباط وکړو، نو چه په ١١١٢هـ کال عبدالقادر خان دَ ٥٠ کالو وُ البته دَ ده د تولد کا به ١٠٦٢هـ وِی، چه دَ خپل پلار پر ٤٠ کال زوکړَی دَی. دَ عبدالقادر خان دَ عمر دَ پای ورځی ندِی ښکاره، مگر دَ ده له کلامه موږ لاندينی استنباط کوَلای سو؛ دَی دَ يوې بدلی په پای کی وايِی:

هر کاره به بهادر شاه چيری خبر کا ‌‌ ‌‌ ‌‌ ‌ حال عبدالقادره مه وايه سپړلی

له دغه بيته اوځاريږِی، چی دَی د بهادر شاه په عصر کښې ژوندَی وُ، بهادر شاه معظم دَ اورنگزيب عالمگير مشر زوی وُ،

---

(١) دَ خوشحال خان خټک کليات ص ٩٥١ دَ قندهار طبع.

(٢) دَ خوشحال خان دَ کورنئ احوال او وقايع مو دَ ده دَ کلياتو په مقدمه کی مفصل ليکلی دِی، دلته ئې مکرر نه ليکوُ، محترم ويونکی دِ هغه ته رجوع وکړِی.

چه دَ پلار تر مړنی وروُسته په ۱۱۱۸هـ کی پاچا شوی او په ۱۱۲۳هـ کښ وفات شوَی دَی.

نو تر ۱۱۱۸هـ پوری دَ عبدالقادر خان ژوندُون یقینی او ورُوسته ښکاره ندَی، تر دې زیات کوم تحقیق دَ ده دَ عمر په خصوص کی دَ ده له کلامه نه کیږی، او نه چا ضبط کړَی دَی.

دَ وطن بیلتون

دَ خوشحال خان دَ کورنۍ سړو، اکثرو دَ وطن خواهۍ او آزادۍ غوښتلو په جرم، دَ وطن بیلتون گاللَی، او دَ مغولو پاچهانو سرَه دَ خپلواکۍ دَ ساتَنې دپاره په میړانه جنگیدلی دِی، نو ځکه ډیر له دوی څخه دَ مغولو له خوا له خپلی مینی څخه بیل شوِی، او دَ هند په مختلفو ځایو کی یا بندیان یا نفی وَه.

عبدالقادر خان هم په دغه ډله کی دَ عمر ډیره برخه دَ هندوستان په ښارو کی تیره کړې او دَ خپله گرانه وطنه بیل وُ. له کلامه ئې ښکاره کیږی چی په هندی ژبو هم څه نه څه پوهیدَی، او دَ هندوستان په دنیا کښ هر کله دَ خپل وطن په بوی غوړیدَی، او د ده مړاوَی زړه چه دَ بیلتون اور سوَی وُ، دَ وطن نری نسیم پر وجد او نشاط او نڅار راوستَی:

باد ئې بوی عبدالقادره سحر راوړ   شگفته لکه غنچه په دغه باد شوم

یا:

دَ اشنا له لوریه خط را لرَه راغَی   بیا می اور په زړه تازه دَ اشتیاق شه

عبدالقادر خان زموږ پښتون ښاغلی ادیب دَ هندوستان په نا اشنا دنیا کی فقط درې ملگری درلوده:

چی پرې غم علطَوم درې می محرم دی   یو قلم، دوهم کتاب، دریم اشعار خپل

پښتون ادیب خو پخپله خوږه ژبه شعرونه وَیَل، او دَ پښتو ادبیاتو ته ئې رونق ورکاوه، مگر افسوس چه دَ بیلتانه په مځکه کی څوک دَ ده په ژبه نه پوهیده، او پښتون ملگری ئې غوښتَی:

دَ سخن خوبی همه لَرم موجوده   زه عبدالقادر محتاج دَ سخندان یم

دَ وطن مینی او شوق هر کله دَ ده خوږمن زړه ور ناقراره کاوه، دَی تل د مینی دَ لیدو لیوال وُ، او له لیری ئې دَ زړه له کومی سلامُونه د وطن پر یارانو نثارَوَل:

گنُدِی وِی چه سرَه بیا په یَوَه ځای شو   په هغو زموږ سلام چه په وطن دی

معاصرین

عبدالقادر خان په هغه مځکه کی زوکړی، او دَ ختکو په هغه ادبستان کی لوی شوَی وُ ، چی دَ ده شا و خوا خپلوان ټوله ادیبان او شاعران وه، دَ ده پلار خو دَ پښتو شعر پلار دَی، ورونه ئې لکه اشرفخان هجری او صدر خان او گوهر خان او اسکندر خان، او نور وریرونه او د کورنۍ سړی ئې لکه افضل خان او کاظم خان شیدا، او علی خان ټول دَ پښتو ژبی نومیالی شاعران او ویُونکی دی چه دا ټوله دَ عبدالقادر خان معصرین او خپلوان یا دَ خوشحال خان دَ ادبی مکتب فیض میندُونکی وه، او عبدالقادر خان په دغه ادبی کورنۍ کی روزَل شوی دی. علاوه پر دغه په هغه وخت کښ شاوخوا نور پښتانه ادیبان هم وه، چی یَو له معاصرینو څخه دَ عبدالقادر خان مرحوم عبدالرحمن بابا وُ، دَ رحمان بابا ادبی شهرت تر خوشحال خان لږ ندَی، دَی هم د مغولی اورنگزیب په عصر کښ ژوندَی وُ.[1]

---

(۱) وگوری د پادری هیوز مقدمه دَ کلید افغانی طبع ۱۸۹۳ع پخپله رحمان بابا وایی:

و دارا او اورنگزیب وته حیران یم   چه ئې څه چاری واقع شولې تر میانه

عبدالقادر خان دَ ده سَره شعری او ادبی مسابقې لَرِی، دَ یوې بدلی په پای دَ رحمان بابا په څواب کی وائی:

زه خټک دَ یار په غم تازه تازه شوم   غوریه خیل رحمان که شو ور ځنی سترِی

بل دَ عبدالقادر خان له روحانی لار ښوونکو او معاصرینو څخه شیخ سعدی لاهوری دَ شیخ آدم بنوری شاگرد دَی، چه دَ ده مرشد ؤ، او ما اورېدلِی دِی چی په طریقت کی ئې عبدالقادر خان خلیفه هم ؤ، د دې کتاب په ۲۲٦ مخ کی عبدالقادر خان دَ خپل مرشد دَ وفات تاریخ په ۱۱۰٦هـ کال ویلی دی.

په دغه ډول نو عبدالقادر خان په طریقت کی په درې مرتبې و حضرت مجدد ته رسیږِی، چه شیخ بنوری ئې شاگرد ؤ.

نور د دې پردیس ادیب ژوندُون اکثر په پردیسی او بیلتون کښ تیر شوَی دَی، ځکه نو دَ ده سوانح هم ښه ښکاره او څرگند ندی.

دَ خوشحال خان په ادبی مکتب کی دَ عبدالقادر خان مقام:

دَ پښتو ژبی دَ شاعریٔ او ادب په تاریخ کښ خوشحال خان د هغه مکتب مؤسس او سټه اینبوؤنکی دی، چی مور ئې دَ ده په نوم نومړی کوؤ، دَ پښتنو دَ ادبیاتو له پلټَنِی څخه مور ته ښکاره کیږی، چی دَ دې ژبی دَ لیک او لوست او شعر او ادب، څو مختلف مکتبونه دِی، چی د هر مکتب ډَول او دَ لیک او ویَلُو طرز او سبک هم ظاهراً هم معناً بیل ؤ، لاندی ئې لنډ بحث ولوَلَی.

۱. دَ پښتو دَ لیک او ادب لمړی مکتب زما په عقیده دَ اخند درویزه ننگهاری مکتب دَی، که څه هم اخند صاحب پخپله دَ دې مکتب مؤسس ندَی، او تر ده دمخه څه سابقین لَرِی[۱] مگر هغه لوی خدمت چه ده د دې مکتب سبک ته کړی دَی، نو حق لَرِی چه دَ ده په نوم یاد شی د دې مکتب سبک داسی ؤ:

(الف): نثر دَ نظم په ډول او لحاظ دَ قافئې په نثر کښ، مگر دَ علم عروض رعایت لږ ؤ یا نه ؤ. (ب): مضمون دَ شعر اکثر دینی او تبلیغی یا روحانی او عرفانی ؤ، چه څه نه څه د تصوف روح په کډ ؤ، او له اسلامی علومو څخه لکه فقه، تفسیر، حدیث استنباط کیدی او ډیر ځله رد دَ ځنو ملحدینو ؤ، چه په هغه وخت کی دَ تاریک پیر (پیر روښان) دَ افراطی تصوف تر جنډیٔ لاندی راوتلی، او دَ خیرالبیان[۲] په کتاب ئې عمل کاوه دَ اخوند درویزه د سبک ملگری اخوند قاسم د فوائدالشریعه خاوند، پاپنخیل شنواری[۳] او بابو جان چه تور کافر ؤ او مسلمان شوی ؤ[٤] او نور دَ مرحوم اخوند زامن او کورنیٔ وه، دَ تاریک پیر ملگری میرزا خان انصاری[٥] او نور وه.

---

(۱) لکه شیخ مالی یوسفزی.

(۲) مخزن الاسلام د اخوند درویزه وگوری.

(۳) د مسټر راورټی د پښتو گرامر مقدمه د کلکتې طبع ۱۸۵٦ ع.

(٤) جی، ایچ راورټی.

(٥) دَ اخوند درویزه له بیانه څخه ښکاره کیږی، چی بایزید بن عبدالله چی په پیر روښان مشهور ؤ، پلار ئې اصلاً قندهارَی ؤ، او دَی به دَ کانیِ کوړم په اورمړو کښ اوسیدی. دَ هندوستان او بخارا او تورکستان سفرونه ئې کړی وه، او یَوَه فلسفی رویه ئې درلوده چی دَ تصوف دَ حلول خوا ته نژدې وه، زما په خیال چی پیر تاریک دَ هغی ډلی دَ فلسفې او نیم مذهبی افکارو څخه اخیستنه کړې وه، چی دَ مصر د الفاطمی کورنیٔ پاچهان وه، او په ایران کښ دَ باطنیه او اسماعیلی او قرامطه په نوم مشهور وه، ډیرو مؤرخینو او ابو ریحان بیرونی دَ کتاب الهند خاوند په ٤۲٤هـ کښ د قرامطه ؤ غلبه پر ملتان هم لیکلې دَه چه وروسته نو دَ زین الخبار گردیزی، او ابن اثیر او ابن خلدون په قول دغه ملاحده سلطان محمود غزنوی له ملتانه ورک کړه، دَ دوی غلبه پر ملتان یوازی نه وه، بلکه دَ ناصر خسرو بدخشانی له تألیفاتو څخه ښکاره ده چه دَ دوی اثر تر بدخشانه او ترکستانه رسیدلَی ؤ، او هر ځای ئې په غرو کی پټ مراکز درلوده چه دَ الموت کلا او دَ حسن صباح تحریکونه ټوله تاریخونو ضبط کړیدی.

۲. دوهم مشهور مکتب دَ خوشحال دَی، چې دوی عروضی شعر په پښتو کښ ډیر کړی دَی، دَ خوشحال خان دَ مکتب شاګردان ټوله ساده ویُونکِي دِي، کلام ئې ګرانښت او تنقید نلَرِي، او دَ خپلو معاصرینو پارسی شاعرانو سَره څنګ پر څنګ ځِي. دا مکتب بیله دَ خوشحال خان د کورنۍ نور ډیر ملګری لَرِي، لکه رحمان، ارزانی خویشکی، واصل، عبدالعظیم، قاسم علی افریدی، عبدالرحیم هوتک، شمس الدین کاکړ، پیر محمد کاکړ او نور...[1]

دَ دوی کلام له عشق، او اخلاقو او څه نه څه له تصوف او عرفانه ډک دَی، دَ عروض او قافئې او د فصاحت او بلاغت دَ اصولُو بشپړ مراعات کَوِي.

۳. دریم مکتب دَ حمید مهمند سړبنی ماشوخیل دَی، چې دَی هم دَ مغولو په عصر کی ژوندی وُ، په ۱۱۳۷هـ کال ئې شاه ګدای لیکلی دی[2]، دَ حمید دَ مکتب شاګردان یا ملګری کاظم خان شیدا، دَ خوشحال خان کړوسی دَ اشرف خان لمسَی دَ افضل خان زوی دی او په قندهار کی میرزا حنان[3] دَ ده دَ مکتب او سبک پیرو دَی، نورُو پښتو شاعرانو هم دَ ده دَ سبک اثر قبول کړَی دَی، مګر لږ لږ.

دَ ماشوخیل حمید بابا دَ شعر سبک ظاهراً هغه عروضی شعر دَی، مګر دَ پارسی شعر له هندی سبک سَره ډیر نژدیوالَی لَرِي، دَه ته موږ د پښتو بیدل یا صائب وَیَلای شو، دَی په تشبیه او استعاره او تلازم کښ پوره نازکخیال دَی او لکه بیدل دغسی نادر تشبیهونه او تلازمات لَرِي، لکه په پارسی ادب کښ چې هندی سبک دَ بخارا او ایران له سبک څخه بیل دی، په ښتو کی هم دَ حمید سبک له نورُو څخه امتیاز لَرِي. ځکه نو پښتانه شاعران دَی موشګاف حمید بولِي.[4]

اوس چې تاسی ته لنډ دَ پښتو ادب دَ مشهورو ادبی مکتبو بحث وسو، نو به وګورو چه عبدالقادر خان پخپل ادبی مکتب کښ کوم مقام لَرِي؟ او دَ نورو څخه ئې څه اخیستی دی، او دَ ده د کلام ښیګړې او خصوصی مزایا څه دِي؟

دَ خوشحال خان په کورنۍ کی دَ ده دوه زامن په ادب او شعر کی تر نورُو ډیر لوړ را وتلی دِي، چې کله کله دَ وینا په ښیګړو کښ له پلاره سَره سیالی نه، بلکه تر ده لوړتوب هم کَوِي.

دا دوه دَ ادب ښکلی ګلان او د پښتو دَ شعر دَ بڼ خوشنوا خاچوښې (بلبلان) اشرف خان هجری او عبدالقادر خان دی، دَ هجری دَ یو څو بدلو څخه چه مستر راورټی نشر کړی دِي، داسی ښکاره کیږِي ، چه د شعر په فن کښ لوی لاس لَری، او دَ ده کلام متین او خوږ او ساده او برجسته دی، که ما دَ ده دیوان لیدلَی وای، نو به می دَ ده کلام د عبدالقادر خان سَره پرتله کړی وای، افسوس چه دَ پښتو ادب دا نایاب اثر ورک دَی، او فقط د څو تنو خارجی قدر دانانو په لاس کښیوتلَی دَی، خوښ یُو چې دَ عبدالقادر خان مرغلَرِی تر خاورُو نَدِي لاندی شوی، او موږ ئې اوس پښتنو ته وړاندی کوُو.

زما په عقیده دَ خوشحال خان به مکتب کی عبدالقادر خان تر ټولُو لَمړی دَی، دَ ده د کلام مزایا دا دِي:

دَ عبدالقادر خان دَ وینا ښیګړې

۱. دَ عبدالقادر کلام ساده دَی، له تعقید او درُوندوالِي څخه تش دَی، دَ هر راز تخیل پر ادا مقتدر دَی، ګران مضامین په ساده ډَول وَیَلای شِي، په خوږوالی او سلاست کښ مثیل نلَرِي، تمثیلات ئې طبیعی او مثبت دی، په تخیل کښ ډیر وَ ماوراء

(۱) وګوری دَ پښتو شعر تاریخچه.
(۲) د پښتو شعر تاریخچه لیک د حبیبی.
(۳) د پښتو شعر تاریخچه لیک د حبیبی.
(٤) لکه چې مرزا حنان قندهاری وایی:
بل حمید موشکاف دَ خیال په شعر　　څه به وایم ناسفته دُر ئې پیَیل

الطبیعه ته پرواز نکَوِی، دَ حس او تعقل تر دائرې نه وَزِی، دا هغه دَ سهل ممتنع مزیت دَی چی دَ خوشحال خان له کلامه څخه ده اخیستی، او ډیر ئې پوخ او رنگین کړَی دَی. د دې بدلی متانت او سلاست او طبیعی سبک وگوری:

په وَیَل دَ کوم بې رحم ځیگر ورځې — چې دا هسی ډیر پس رایشې بیا ژر ځې
دَ عاشق دَ سترگو غر نه حجابیږی — ولی هسی شان مخ نغښتی په میزر ځې
دَ لوئیِ په مقام به هاله کښینې — که دَ ورکړی دَ مړانی په وزر ځې
دَ هوسیو سترگی توری دَ باز سرې دی — خونریزی تر تورُو سترگو کالا زر ځی
تصدیع مکړه کشتن گاه وته پر سر ځِی — که په وژلو دَ بیدل عبدالقادر ځې

حقیقت او ابتکار:

۲. دَ عبدالقادر خان په کلام کښ ډیر ځله ابتکار او دَ تخیل بداعت لیدَل کیږی چه د نورُو په کلام کی لږ دی.

په شعر او شاعری کښ خو نوې موضوع میندل، او نوی فکر ایجادَوَل ډیر مهم دَی، دَ استادیِ معیار، او دَ کلام دَ پوخوالی نخښه خو هم دغه دَه، زموږ عبدالقادر خان په دې خوا کښ هم ډیر بډای دَی، دلته به ئې دَ یوه لنډ مثال په لیکنَه اکتفا وکړُو:

شعراء ډیر په تلاښ کښ دِی، چه دَ محبوب و مخی ته دَ تقدیم وَړ متاع ومومی، هر څوک غواړی، چی نوې تحفه تقدیم کړی، په دې تلاښ کښ شعراوُ ډیر نوی متاعونه میندلی او ښتی مضمون آفرینیِ ئې کړِی دِی، ځان او زړه خو هغه لمړنی متاعونه دِی، چه په دې محضر کی وړاندی کیږِی، یَو شاعر دَ یار په کوڅه کی زړه به لاس گرزیدَی مگر د تقدیم موقع ئې نه و میندلَی، له پریشانیِ څخه زړه ځنی ورک شو:

دل بدستم بود می گشتم بگرد کوی دوست — از پریشانی نمیدانم کجا انداختم؟

دَ بل بیچاره څخه هم دَ بیلتون په تیاره کښ، هغه متاع ورک دَی، چی دَه به یار ته وړاندیِ کاوه نو نارې وهی:

در شبستان غمت دل زکفم گم گردید — ای چراغت بکف از رنگ حنا زود بیا (واقف)

خواجه حافظ شیرازی هم تر ځان بله گرانبها متاع نه وینی، چی دَ یار په پښو کی ئې نثار کړی، مگر افسوس چه دا متاع هم په هغه لوړ حضور کښ دومره قیمت نلری:

نثار خاک رهت نقد جانمن هر چند — که نیست نقد روان را بر تو مقداری

سر بازی هم دَ مینی سَره تړلې دَه، که څه هم هر مَیَن سر نه بایلی، او په دې میدان کی نه دریږِی:

به خاکپای عزیز تو سر نگردانم — وگر زدست فراقت بسر بگردانی (حافظ)

سعدی په دې لار کښ یَو پل دمخه بِږدِی، سر و ځان هم د تقدیم وَړ نه گڼِی:

من چه در پای تو ریزم که پسند تو بود؟ — سر و جان را نتوان گفت که مقداری هست

په دې دَول شاعرانو ډیر فکرونه کړی، او دَ تخیل اسان ئې پر دې ډگر ځغلَولِی دِی، دَ سرو ځان متاع ئې دومره واره وړاندی کړَی دَی، چی اوس بالکل فرسوده او زوړ دَی، زما په عقیده خو دغه تحفه په مینه کښ یو غیر طبیعی تحفه ده، ځکه چی دَ ذات حب او دَ ځان گرانښت په انسانانو کی یَو فطری کشش او جذبه دَه، او دغه غریزه په انسان کښ مختلف ډولونه او تظاهرات لَرِی، عشق څو دَ فنا مقام ته نه وِی رسیدلی ټوله دَ دغه فطرت، مختلف اَشکال دِی، څو وصل او فنا نه وِی مینده شوې، نو دَ بیلتون او فراق پر دنیا دَ حب ذات په دائره کښ سر بازی هم شاعرانه بلند پروازی او مافوق الطبیعه تخیل

دَی، ځکه چه ځان وِی، حب ئې سته، چی حب دَ شِی وِی، نو ئې قربانوَل او واری کَول هم نه وِی.

(دَ فنا او وصال مقام بیل دی، زمونږ شعراء خو تل د بیلتون له ویره نارې او کوکاری وهی) نو که وویل شی، چه د شاعرانو جانبازی او سر بایلَنه کورتې یَوَه شاعرانه دعوٰی ده، بې ځایه به نه وِی، له دغه جهته که یَو ویونکی او شاعر دَ تخیل په دنیا کی یَو داسی متاع وموهی، چه دَ هغه وړاندې کوَل دَ میَن مخی ته دَ ده مقدور، او په عین حال کښ فطری او طبیعی وِی، نو دا به دَ شاعری دَ تخیل کمال او حقیقت او لوړ توب وی!

ژړا دَ انسان له طبیعی مظاهرو څخه ده، چه دَ نفسیاتو دَ مخصوصو عواملو نتیجه ده، عبدالقادر خان غوښته، چه دَ خپل مَیَن حضور ته داسی تحفه وړاندی کړی، چه چا نه وِی تقدیم کړې، دَ ده شاعرانه بدیع تخیل او دَ ابتکار طبیعت وگرزیدَی، دَ خپلی ژړا او سرو اوښکو له طبیعی بهیدو څخه ئې کار واخیست، په لَمن کښ ئې د اوُښکو سره غمی سَره ټول کړه، ولاړ په ډیر احترام ئې دَ مَیَن مخی ته وړاندی کړه او وې ویَل:

سرې سرې اُوښی دِ پر مخ عبدالقادره! و خپل یار ته دَ یاقوتو مهمانی ده

وگورَی په څه سلاست او سادگی، یو نوَی او بدیع تخیل، دَ الفاظو په قالب کښ توی شوی دی! چه دَ طبیعت په لمَن کښ یَو ابتکار دَی، او دَ شاعری په دنیا کښ دَ یاقوتو مهمانی یَوه نوې میلمستیا ده، چه تر اوسه څوک بې عبدالقادر خانه دَ مَیَن پر داسی میلمستیا ندی مؤفق شوی!...

اجتماعی افکار او اخلاق

۳. عبدالقادر خان دَ اجتماعی ژوندُون دَ ښیگړو په بیان کښ هم ډیر مقتدر دَی، هغه اخلاق چی په ټولَنی ژوند کښ سړی ورته اړ دی، په صراحت سرَه ئې ښئی، او له هری خوا هغه ښیگړی بیانَوِی، چه په ژوندُون کښ برَی او ظفر پوری موقوف دی!

زیار او مښود دَ انسان دَ بری یَو لوی عامل دَی، پوهانو او ادیبانو په ډوَل ډوَل دا کوښښ تأکید کړَی دَی حضرت جامی وائی:

هر چند فلک گرم عداوت گردد دوری برسد که رنج راحت گردد
رو قطرهٔ چند از عرق سعی بریز شاید عسرت بدل بعشرت گردد

صائب وائی:

اینکه روزی بی تردد میرسد افسانه ایست پنجهٔ کوشش کلید رزق را دندانه ایست

عبدالقادر خان په یوه ښکاره او بدیهی مثال دا مسئله داسی ثابتَوِی:

ژرنده هاله څه حاصل کاندی چه گرزی یَو زمان قراری مکړه له طلبه!

دَ اجتماع په دنیا کښ، سعادت دَ هغه ملت نصیب دَی، چه یَو د بله ئې افراد، ضرر نه سره رسَوِی، بې دغه اساسه دَ اجتماع وجود هم مشکل دَی، ژان ژاک روسو او نور اجتماعی پوهان، دَ اجتماع تړون social contract سته هم پر دغه ایږدی چه ”تر هغه ځایه آذاد ئې چه بل چا ته مضر نسې“ عبدالقادر خان په دې لاندینی بیت کی د اجتماع رواداری او پیرزوینَه تر دې اندازې غواړی، چی دَ خپلی گټی دَپاره هیڅکله دَ چا بدی او تاوان نه غواړِی، لکه چی وائی:

چی سبب ئې دَ دوزخ څما کشتن وِی بیا دِ نه مومم دا هسی شهادت!

په دې بیت کی هم دا دَ اجتماع اس اساس او دَ اسلام مهم تعلیم داسی تصویر شویدی:

په دا دوه حرفه ادا مسلمانی دَه هر چه نه پسندې په ځان په چا مه پسنده

عبدالقادر خان یوازی دَ روغی د میدان میړه ندَی، بلکه دَی دَ خپل پلار په ډَول یو توریالَی ادیب دَی چه په ډیرو جگړو کښې ئې دَ پلار سره ملگری کړې ده، دَی په دنیا کی دَ حیات فلسفه، او دَ بری لار هم دَ توری زور بولِی، په نوې دنیا کښې هم دَ فرانسه مشهور اجتماعی میړه رسو Rousseou او دَ ارتقا دَ نظرې دَ خاوند ډاروین فلسفه پر دغه وَلاړه دَه، چه دَ ژوندُون حق قوی لَرِی، او ضعیف مضمحل کیږِی، دَ انگریزی ژبی یو بلیغ متل دَی: might is right یعنی ”قوت حق دَی“.

دا فکر دَ اوسنیَ دنیا دَ سیاست او اخلاقو او اجتماع سَتِه دَه، عبدالقادر دا دَ حیات فلسفه او دَ بری لار داسی ښئی:

چه دَ توری مخ ئې سور کړ په میدان کی　　　　هم هغه سرخ رویی یوسی له نبرده

عبدالقادر خان په ژوندون کښې دَ لوړ همت او د پښتونوالی دَ ننگی تر دې حده پوری پر خوا دی:

مرگ له تندی په مذهب ځما بهتر دی　　　　نه ژوندون دَ دون همتو په اوبو

یا دا:

سخت دَی دَ نیمگړیو طبیبانو ناز تر مرگه　　　　مرگ ته غاړی کښیږده دارو مکوَه بیماره

سیاست او مشرتوب

عبدالقادر خان دَ قام د خانیَ لوَړ مقام لیدلَی، او دَ داسی پلار په لَمن کی پاللَی شوَی دَی، چه دَ خپل عصر یَو آزادی خواه مشر وُ، نو دَی په سیاست او دَ مشرتوب په اصولو هم ښه پوهیږِی، او هر کله دَ مغولو دَ حاکمانو پر ظالمانه سیاست سخت تنقیدونه کوِی.

دَ عبدالقادر خان په نظر کی مشرتوب او پاچهی صرف دَ قوم خدمت او دَ اولس دَپاره زیار او دَ ښیگړو مبنود دَی:

ځوانمرد هغه دَی چه لکه شمع　　　　دَ ځان په سولو مجلس کا جمع

دَ بل دَپاره که په خندا وِی　　　　په مخ ئې درومی باران دَ دمع

په دې رباعی کی دَ مشرتوب او قیادت بدیع تصویر وگورَی، چه دَ مشر فرایض او وظائف ئې څنگه په صراحت ویلِی دِی، نو دَ ده په نظر کی حقیقی دَ قوم خواخوږی او میړه هغه دَی، چه خپل ټوله مفاد او گټه تر قوم قربان کړی او ځان هم په دغه لار کی بایلِی!

عبدالقادر خان په اجتماع کښې دَ ظلم بد نتائج په داسی اوڅارو مثالونه ښه را ښئِی:

چی می اوس کړې په مظلومو رډی رډی　　　　غافل مشه دَ دیو سترگو دَ وتلو

بل ځای تر دې لا ښه او څرگند وائی:

دَ ظالم دَ سر د تاج لالونه ندی　　　　په تندی ئې له دوزخه اخگر ووری

دَ خانیَ او مشرتوب اصول دَ عبدالقادر خان په نظر کی دا دِی:

دَ هر خان چی نه ډوډیَ وی نه توره　　　　ښه ځواب ئې دربان وکا چی خان نسته

دَ قدرت پر وخت زړه دَ چا زهیَروَل، هم دَ میړه کار ندَی، عبدالقادر خان د دې نتائج داسِی وائی:

چه د زړه تر کمر پریوزی ریزمریز شی　　　　خدای دِ پرې نه باسی څوک لدې کمره

په پښتنواله کښې میړه او ښاعلی هغه دَی، چه دَ قدرت پر وخت عفو او بخښنه ولَرِی:

چه غلیم ئې تښتیده له ځوانمردیَ　　　　دی ئې عفو په هنگام دَ دسترس کړه

ښندنه او سخاوت هم دَ مشرتوب یَو لوی رکن دَی:

دَ لوییِ په مقام به هاله کښینې　　　　که دَ وَرکړی دَ مړانی په وزر ځې

دا وه دَ عبدالقادر خان ځنی اجتماعی او اخلاقی افکار چه موږ لنډ ولیکَل، دَ ده په دیوان کښې ډیر اجتماعی او اخلاقی

درسونه سته، چی ویونکیِ به ئې پخبله هم وومی.

تصوف

عبدالقادر خان دَ تصوف او عرفان په خوا کښې نه یوازی علماً لاس لَرِی، بلکه دَی عملاً هم په دغه پاکه دنیا کی ننوتَلی دَی، یعنی یوازی عالم ندی بلکه سالک هم دَی. دَه په عرفان او تصوف او طریقت کښې د شیخ سعدی لاهوری لاس نیوَی کړی[1] او د حضرت مجدد له کانونه ئې ډیر روحانی او عرفانی فیوض لاس ته راوړی دی چه موږ به لاندی لنډه اشاره ورته وکړُو:

دَ جمال ننداره: عارف دَ عرفان او پیژندګلویَ په مقاماتو کی دومره لوړیږِی چه په پای کی دَ قدرت دَ جمال نندارې شاوخوا په هر څه کی وینی، او دَ هغه ازلی نور بریښ او ځلند توب له هری ذرې څخه ورته راوزی، ځکه نو عرفا ټوله جهان ته دَ مینی په سترګه ګوری ولی چه ټوله نړیَ دَ هغه جمال مظهر ګڼی، چه دَ هری ذرې زړه ئې په روڼا روڼ دَی، شیخ اوحدی مراغی وائی:

خلقی نشان دوست طلب میکنند و باز　　　از دوست غافل اند پچندین نشان که هست

شیخ سعدی دَ شیراز دا عرفانی لویه مسئله داسی بیانَوِی:

گویند نظر به خوبرویان　　　نهی است نه این نظر کی ماراست
در روی تو سر ضع بیچون　　　چون آب در آبگنه پیداست
چشم چپ خویَشتن برآرم　　　تا دیده نه بیندت بجز راست

عبدالقادر خان هم دا مسئله چی دَ عرفان هسک مقام دَی، او هر څوک په آسانی نسِی ور رسیدلای، په داسی سلاست او صراحت وائی چی د ده دَ عرفان لوړ مقام ځنی څرګندیږی:

دلبر مخ راته ښَی په هر آئین کښې　　　ګه په تور کښې جلوه ګر شی ګه په سپین کښې
ګر په زلفو کښې ځای وکا زړه را کاږی　　　ګه په سترګو په رخسار او په جبین کښې
کله کله په ترسا کښې مخ څرګند کا　　　دَ صغان په دود ئې وران کاندی په دین کښې
په څراغ کی تجلا وکا پتنګ ته　　　بلبلانو ته ښکاره شی په نسرین کښې
نور او نار ئې د جمال جلا اثر دی　　　قهر مهر ئې په تریخ او په شیرین کښې
په هر څه کښې ګوره یار عبدالقادره　　　که دِ نشته شک ګمان پخپل یقین کښې

شیخ سعدی شیرازی دا دَ جمال د نندارې مَیَن توب په خورا ښه پیرایه ادا کړی دَی چه ډیر عارفانه دَی او وائی:

بجهان خرم ازانم که جهان خرم ازوست　　　عاشقم بر همه عالم که همه عالم ازوست
بجلاوت بخورم زهر که شاید ساقیست　　　بارادت بکشم درد که درمانم ازوست

عبدالقادر خان پر دغه لار له بلی خوا راځی، دَی وائی چی حب دَ ذات په انسان کښې له دې جهته فطری دَی، چه دَ ذات خاوند او مالک خو جانان دَی، او مَنَی ئې له دې جهته خوښ دَی، چه پسرلی پسې راتلُونکی دَی:

زه چه هسی پخپل ځان باندی مَیَن یم　　　دَ جانان دَی په جانان باندِی مَیَن یم
دَ خزان میوه بهار، دَ بهار دَی دَی　　　تر بهاره په خزان باندِی مَیَن یم

---

(۱) وګوری دَ دې مقدمې، دَ عبدالقادر خان دَ معاصرینو تفصیل.

په دې ډَول دَ عبدالقادر خان تخيل او تمثيل طبيعي دَی، ځکه چه حب ذات دَ انسان په خټه اخښلَی دَی، او شاعرانه مبالغه نه پکښې ځايږِي اما په تعليل کښې ئې عبدالقادر خان ابتکار کړَی دَی.

حيرت: حيرت دَ عرفان لوړ مقام دَی، هر څومره چې عارف لوړيږِي، حيرت ئې ډيريږي، ابن فارض مضری له ډيری مينی څخه په حيرت کښې ډوب وُ: (زدنی بفرط الحب فيک تحيراً)

خواجه حافظ د حيرت په مقام کښې له صومعې څخه ميکدې ته ولاړ، چې گُندِي د عرفان يَوَه بله وړانگه ورته وبريښي:

سر ز حيرت بدر ميکدها بر کردم　　چون شناسای تو در صومعه يک پير نبود

مگر دَ حيرت په سيند کی ډوب سو و بس:

نشوی واقف يک نکته ز اسرار وجود　　گر تو سرگشته شوی دائرۀ دوران را

خوشحال خان خټک هم دَ حيرت په بيديا کی ورک دَی، لکه چې وائی:

چه و تورو خاورو هسی حسن ورکا　　زه حيران پاتو په صنع دَ خالق يم

عبدالقادر خان دغه مسئله په يَوَه بيت کښې په خورا واضح او روښانه ډَول داسی بيانَوِي، چه حيرت دَ معرفت سَره سم دَی، هر څو ئې چه معرفت ډيريږي، هغونی حيرت زياتيږي:

تحير په موافق د معرفت دی　　څو ئې شناخت هومره ئې زياته حيرانی ده

راز او اسرار: دَ عرفان په دنيا کښې ځنې پټ رازونه او اسرار سته، چه عارف ئې له ښکاره کوَلو څخه معذور دَی، هغه څوک چه په څه وپوهيده، بيا ئې ږغ نه را وَخوت، حافظ وائی:

مصلحت نيست که از پرده برون افتد راز　　ورنه در مجلس رندان خبری نيست که نيست

شيخ شهاب الدين عمر بن محمد سهروردی (٥٣٩-٦٣٢هـ) چه دَ اسلام د لويو عارفانو څخه دَی وايي: چه څوک د حضرت محبوب مخی ته لار پيدا کړی، بيا نسی را گرزيدای او نه څه وَيَلای سی، (مارجع من رجع الامن الطريق و ما وصل اليه احدُ فرجع)[١] شيخ سعدی شيراز دا دَ عرفان او تصوف مقام ته داسی راځِي:

و گر سالکی محرم راز گشت　　ببندند بروی در باز گشت

کس را درين بزم ساغر دهند　　که داروی بيهوشيش سر دهند

په دې ډَول هغه څوک چه په څه و پوهيده بيا ئې حال را نغَی:

کانرا که خبر شد خبرش باز نيايد

عبدالقادر خان چه دَ عرفان دَ مقاماتو يَو پوه سياح او گرزاند دَی په يَوه بيت کښې دا ټوله اسرار بيانَوِي او دَ راز دَ دنيا څخه عارفانه وَيَل کَوِي:

ننداړچيانو به ئې شرحه دَ مخ وکړه　　تحير ورته آواز دَ لا تقل کا

رشتيا: دَ عرفان پر لار و صداقت او رشتينی مينی ته عارف تر هر څه ډير اړ دَی، مَين دَ وصال کږَه وَږه او گرانه لار دَ صدق په وزر طی کَولای شی او صدق معشوق هم عاشق گرزَوِي:

دَ عشق په کار کښې چه څوک صادق شی　　دَ يار د مهر هاله لايق شی

دوئی دَ دواړو له منځه ووزی　　عاشق معشوق شی معشوق عاشق شی

---

(١) عوارف المعارف دَ سهروردی.

صنایع او بدایع

دَ عبدالقادر خان دَ کلام لمړی مزیت سادگی او سلاست دَی، دَی په هر ځای کښ دغه ښیگړه ساتی، او په لطافت او عذوبت ښه مضمون آفرینی کَوِی، او د شعر او ادب دَ صنائعو او بدائعو په ادا کښ هم استاد دَی، یعنی په عین سادگی کښ خپل کلام دَ بلاغت دَ بدایعو په غمیو هم ښکلی کوی، دَ صنعت دَپاره کلام نه مغلق کَوِی، او نه درانه او پیچیده مضامین سَره غونډوی په دې بیتو کښ ئې دَ طباق صنعت څه ښه ادا کړَی دَی:

چی ئې تللم په خندا خندا دیدن ته　　　اوس ئې درومم په ژړا ژړا مزار ته

یا دا:

هر سحر سترگی دَ گل په اوښیو ډکی　　　پدا باغ کښ بې ژړلو خندا نشته

په دې دوو لاندی بیتونو کښ تجنیس تام دَی.

سل زخمه که وخوری ترې به یَو څاڅکی پرینوزی　　　هسی رنگه وچه دَ صورت کا مینه وینه

خوب به ئې بدل په بیداری خوښی په ویر شی　　　هر چه ئې په زړه کښ دَ دلبرو مینه وینه

په دغه ډَول دَ ده کلام له ډیرو بدائعو ډک دَی، د ٣٦ مخ په دریمه بدله ، او د ٥٦ مخ په آخرینۍ بدله کښ صنعت دَ لزوم مالایلزم او تکرار دَ قافئې راغلی دَی، علاوه پر دې عبدالقادر خان یَوه اوُږده نصیحت نامه دَ تجنیس په صنعت کښ ویلې دَه، چی دَ سر یَو څو بیتونه ئې مورِ د دې کتاب په ١٥٥مخ کښ راوړی دی له دغه ښکاره ده، چی ده دَ بلاغت پر صنائعو پوره اقتدار درلود، او دَ شعر ټوله اقسام لکه غزل، قصیده، مثنوی، مخمس، مربع، رباعی او نور ئې ویلی دِی.

حس طلب:

په شاعری کښ دَ ویُونکی دَ کمال او دَ شعر دَ پوخوالی یَوَه ښکاره نخښه هم دغه دَه، چه په حسن طلب پوه وی، دَ پاړسو شعر مشهور نقاد سبلی نغمانی دَ خواجه حافظ دَ کلام یَوَه مخصوصه ښیگړه دغه گڼی.[١]

مثلاً خواجه خپل محبوب په دې انداز ځان ته را غواړی:

پروانه و شمع و گل و بلبل همه جمع اند　　　ای دوست بیا رحم به تنهائی ما کن

لسانی شیرازی بیا په دې ډَول محبوب را غواړی:

بیا که گریه من آنقدر زمین نگذاشت　　　که از فراق تو خاکې بسر توان کردن

بیدل چه دَ شعر او ادب دَ میدان بریالَی دَی، دَ محبوب په غوښتَنه کښ نوې زمینه ځان ته مومی او داسی مضمون پیدا کَوِی:

رنگ و بو جمع است در هر جا چمن دارد بهار　　　ما همه پیش تو ایم ای جمله ما با ما بیا

عبدالقادر خان دَ تخیل په دنیا کښ یَوه دَ عیش او عشرت دنیا تصویر کَوِی، باران اوری، نری نسیم دَ سنبل ښاخلې ښورَوی، دَ عیش او مسرت ټوله عوامل په گلستان کښ سَره ټولَوِی، وروسته نو محبوب ته په داسی ژبه دَ راتگ بِرغ کَوِی، چه دَ ادب او د مینی احترام هم پکښې دی، امر نه کَوِی، بلکه خپل دَ اشتیاق او انتظار اندازه مصوره کَوِی، چه دا ډَول حسن طلب نو ډیر مؤثر او مفید، او دَ شاعرۍ کمال دَی:

---

(١)　شعر العجم ج ٥.

باران ووریږی، څڅواکی څاڅی | نسیم را والوت سنبل پرې ناڅی
اسباب دَ عیش واړه موجود دی | ساقی ته ګورُو چی دَی را پاڅی

شعر دَ عبدالقادر خان په نظر کښ

ارسطو دَ یونان نومیالی فیلسوف شاعری دَ فطرت محاکات او دَ طبیعت پیښبې ګڼی[1] دَ فرانسه مشهور نقاد کوسین ویلیِ دِی، چه د فطرت د محاسنو او ښکلو نخښو دَ ترجمانیٔ او تصویر ذریعه شعر دَی، چه موږ دَ تخیل په قوت بیرته هغه طبیعی محاسن په شاعری سرَه تصویر او مجسم کوو[2] دَ انګلستان یَوه ډیر پیاوړی ادیب ورډ سوتهٔ په دې لنډه وینا دَ شاعریٔ تعریف ښه کړَی دَی: چه شاعری دَ انسان د فطرت مرقع دَه.[3]

عربو پر دې فن ښه نوم ایښَی دی، چی دَ شاعریت کلمه ئې ټوله خواوِی په ځان کښ را جمع کَوِی، او پر دغه کلمه دَ شعر ټوله تعریفونه صادق دِی، په نوې اصطلاح چه دَ شاعریٔ لوی ټوک فنی طبیعت Artistic Nature ګڼل شوی دَی، دَ شاعریت کلمه هم پوره پر دغه باندی حاوی دَه، دَ عربو یَو پوَه محقق ابن سلام شعر هغه صنعت او ثقافت بولی، چی سترګی، غوږ، لاس، ژبه او دَ انسان ټوله حسیات او ژور دَ زړه مشاعر ئې زیږَوِی[4] او دَ علی جرجانی په عقیده ئې نقد ژور فکر، ښه کتنه، او ټینګه پلَټَنه، او اَرته پوهَنه غواړی.[5] له دغو توضیحاتو څخه ښه ښکاره شوه، چی دَ انسان فطرت او دَ زړه منځ، دَ شعر چینه دَه، هغه وَیَل چه دَ زړه څخه را ووزِی، ډیر قیمت لَرِی، او هغه شاعری چی احساسات او عواطف ئې محرک وِی، ډیر هیجان او درُوند اثر بخښِی!

ډیر اشعار او دَ صنعت په ګینه ښکلی نظمونه سته، چه د هیجان او تأثر روح هیڅ نلَرِی، او ډیر ساده او بې تکلفه ویناوِی دِی، چه دَ سړی زړه ښورَوِی! او اُوښکی ئې بهوِی!...

دا ولی؟ سبب ئې فقط دغه دَی، چه لمړنی له زړه څخه را وتلی، او ویونکی خپل ټپی او په وینو لژند زړه پخپلو خبرو کښ پټ کړَی وِی، مګر اوستری خبری کورټ په تقلید وِی، دَ زړه او عاطفې هیڅ کار نه وِی ور سرَه.

دَ شیراز شیخ سعدی دا مسئله ښه روښانه کَوِی، هغه وخت چه وائی:

هر دل که پریشان شود از نالهٔ بلبل | در دامنش آویز که با وی اثری هست

عبدالقادر خان چه په زړه خوږمن یَو سړی دَی، دَ ده شاعری هم دَ زړه ږغ او دَ عواطفو او احساس ترجمانی دَه، په دې یَوَه بیت کښ دَی دَ خپلی شاعریٔ تصویر په څه دردناک او مؤثر ډَول کَوِی:

رنګینه شعر می مه ګڼه خبری! | دا روان څما دَ زړه دَ وینو رود دی

نو عبدالقادر خان چه شعر وایی، له زړه څخه ئې وایی، که لیک کَوِی، دَ زړه په وینو ئې کَوِی، دَی پخپل کلام احساس او عاطفه او دَ زړه درد ننَباسِی، او هغه فکر او ذوق پکښ پټوِی، چه دَ زړه په وینو اخښلی شوی وِی!

ځکه نو موږ ده ته یَو حساس او عاطفه لرُونکَی شاعر وَیلای سو، نه تش مقلد او پیښه ګر!

---

(١) وګوری د ارسطو شعریات.
(٢) دَ ډوکټور محی الدین روح تنقید.
(٣) روح تنقید.
(٤) طبقات الشعرا، دَ ابن سلام.
(٥) دَ علی بن عبدالعزیز جرجانی الوساطه ص ١٦٢.

دَ عبدالقادر خان آثار او تأليفونه

عبدالقادر خان لکه خپل نوميالَی او توريالی پلار دَ پښتو ژبې لوی مؤلف او ليکونکَی او نامتو اديب او شاعر دَی، دَی علاوه پر نظم په نثر کښې هم پياوړی او غښتلی لاس لَرِی، دلته به موږ لنډ دَ ده آثار او تاليفونه وَښيؤ:

۱. دَ اشعارو ديوان

دغه ديوان چې اوس تاسی ته وړاندې کيږِی، دَ ده دَ غزلياتو او نورو اشعارو مجموعه دَه، چه تقريباً درې نيم زره بيتونه ته رسيږِی، او دَ عشقی، عرفانی، اخلاقی، اجتماعی ويناؤ څخه ډک دَی، غزليات او رباعيات ئې مردف دی دَ پای ټوک متفرقات دی.

۲. گلدسته

په دغه نامه عبدالقادر خان دَ شيخ سعدی شيرازی گلستان کټ مټ په پښتو ترجمه کړَی دَی، په دې کتاب کښې دَه دَ خپلې قريحې قوت او جلا ښه ښکاره کړې او په خورا ادبی قدرت ئې ترجمه کړَی دَی، لکه دَ حضرت سعدی گلستان چې په پاړسو کې فصيح او بليغ دَی، دغسی هم د عبدالقادر خان پښتو ترجمه په هغه ډَول ادبی مزايا لَرِی، ټوله منظومې ئې په نظم او په خوږه ژبه ترجمه کړِی دِی! دَ دې کتاب يَوه برخه مسټر راورټی Raverty انگليس په گلشن روه کې چاپ کړې دهِ.[۱]

۳. نصيحت نامه په تجنيس

دا نصيحت نامه يَو خوږ او سليس مثنوی دَی، چې ټوله دَ تجنيس په صنعت وَيَل شوی او عبدالقادر خپله استادی او دَ شعر کمال پکښې ښکاره کړَی دَی، افسوس چه د دې کتاب فقط دَ سر يَو څو بيتونه موږ ته را رسيدلی دِی، چې د دې کتاب په ۱۵۵مخ به ئې وگورَی نور کتب ورک دَی.

٤. څلويښت حديث

دا يَو کوچنی کتاب دَی، تر ٥٠٠ بيته پوری رسيږِی، ورُوسته تر حمد او ثنا د حضرت رسول ﷺ څلويښت صحيح حديثونه ئې په پښتو مثنوی ترجمه کړِی دِی دا کتاب ما ليدلَی دَی، دا څو بيتونه ئې دَ نمونې په ډَول ليکَم:

ځکه ما څلويښت حديثه په پښتو ژبه بيان کړه	پخپل ځان مې گرانی کښيښوود پښتنو ته مې آسان کړه
هوښيارانو دِی ويَلی هر چه دوې خبری ضم کا	هغه شخص به يَو ځاځکی دَ ځگر دَ وينو کم کا
مؤمنانو ته بايده دی چه دا حديث په ياد کا	گنهگار عبدالقادر دِ په اخلاص په دعا ياد کا

٥. ادم خان او درخانۍ

دَ پښتو په ملی داستانو کښې دا قصه خورا شهرت لَرِی، د دې ملی قصې پهلوانان دواړه يوسف زی دِی. آدم خان دَ حسن خان زوی، او درخو (درخانۍ) دَ طاؤس خان لور وه، دوی دَ مغولی اکبر پاچا په عصر کی (۹٦۳-۱۰۱٤هـ) ژوندی وه[۲] دا دواړه مَيَن خورا سوزناکه قصه لَرِی، حماسی، عشقی نارې پکښې دِی، دَ خوښی او وير جذبات يعنی دَ کوميډی comedy او تراژدی tragedy مخصوص ځايونه او مواقع لَرِی، دا قصه عبدالقَادر خان ليکلې دَه، مگر ما ته نده معلومه چې نثر وه که نظم، ځنی نيم منظوم مثالُونه له دغی قصې څخه مسټر راورټی دَ خپل پښتو گرامر په مثالو کښې را نقل کړِی دِی.[۳]

دغسی هم مؤرخ الفنستن پخپل کتاب دَ کابل شجره An Account of Kabul کښې د دغی قصې ذکر کړَی دَی، مگر

---

(۱) طبع هدَ هرټفرډ ۱۸٦۰ع.

(۲) دَ پښتو دَ شعر تاريخچه وگورَی په طلوع افغان کښې.

(۳) طبع د کلکتې ۱۸۵٦ ع.

افسوس چې دا کتاب هم ورک دَی.

٦. يوسف او زليخا

دَ يوسف او زليخا قصه هم عبدالقادر خان تقريباً په څلور زره بيته په پښتو نظم کړې ده، په دې کتاب کې دَ ده ژبه خورا خوږه دَه او دَ کلام اعجاز ئې ښه ښکاره کړَی دَی، دغه کتاب دَ پښتو ادب له لمړَيو او ښو آثارو څخه گڼل کيږِي، د دې کتاب په سر کې داسې وايي:

دا قصه اول تازی وه — په تازی ئې آغازی وه
په فارسی کړه فارسيانو — نظم، نثر، سخندانو
ما هم بيله تر حصه کړه — په پښتو مې دا قصه کړه
هر پښتون چه پر ناظر شی — په لوستو ئې خوږ خاطر شیء
له معنا ئې خاطر ښاد که — موږ دِ هم په دعا ياد که
په خفيف بحر ويلی — کل وقت ځنی وتلی
لکه بحر صفا صاف دی — هر گوهر پکښې شفاف دی
چه خفيف بحر شيرين که — هغه کس سحر مبين که
ما شيرين بحر خفيف کړ — بې ځوابه مې حريف کړ

دا کتاب ده په ۱۱۱۲هـ کښې پای ته رسولَی دَی لکه چې وايي:

سن دَ هجر غين و قاف وُ — اته کم دَ پاسه کاف وُ
چې تمام شو دا کتاب — په پښتو شو انتخاب

مسټر راورټی انگليس په گلشن روه کښې دَ دغه کتاب يَوه برخه هم چاپ کړې ده د دغه کتاب قلمی مصوری او مطلا خوشخطی نسخې کله کله ليدلِی کيږِي، او بيل هم چاپ شوَی دَی.

علاوه پر دغه کتابونو عبدالقادر خان نور پښتو قيمتی آثار هم ليکلِی دِي، چه اوس متأسفانه ورک دی، مسټر راورټی دَ ''انتخاب شعر پښتو'' په کتاب کې وايي، چه ده ٦٠ جلده کتابونه تأليف کړِی دِي، مگر اوس موږ ته تر دغو ٦ زيات ندی معلوم، گنُدی وروستنۍ پلټنې او تحقيقات دغه ورکی مرغلَری او قيمتی غمی ومومی، او دَ پښتو ژبی دا گرانبها آثار له ورکتوبه وساتل شِي.

خاتمه

اوس موږ دَ دې مرحوم اديب دغومره پيژندَنه ستاسی سَره وکړه، او دَ ده دَ شعر ديوان مو هم در وړاندِي کَی، هيله سته، چه دَ پښتنو نور تحقيقات او پلَټنی به دَ ده له سوانحو او ادبی خدمتونو څخه دَ پټی پيځوَل واخلِی، او پښتانه به دغه نوميالی اديب تر دغه لا ښه معرفی کړِی، زموږ خو دغومره دَلاسه کيده چی و مو کړه.

استدراک

دَ عبدالقادر خان په سوانحو کښې دَ کابل ليدَنه او سفر هم سته، له دې رباعی څخه ښکاره کيږِي، چه کابل ئې هم ليدلَی دَی:

له خپله بخته وَ چا ته زار کړو	دَ څرخ ناسازی وَ چا ته شمار کړو
ډک دَی دَ کښلیو دَ کابل ښهر	هومره څه نشته چه یَو ترې یار کړو

(قندهار، نوَی ښار ۳ دَ زمری ۱۳۱۷)
عبدالحی حبیبی

(١)

بَدَلِى

بِسمِ اللّٰهِ الرَّحمٰن الرَّحِیم

(الف)

ساقي پاڅه پیاله راکړه پاڼې بید کا	دَ بهار دَ راتلو باغ وته نوید کا
ستا په میو کښې نشا دَ یکرنګۍ دَه	چه تر فهم مي یکرنګ سیه سفید کا
دَ رقیب خاطر به ولې لکه یخ شِي	که یار مخ راته ښکاره لکه خورشید کا
سیاه چشمانو څخه بوی دَ وفا نشته	له دې بابه به څوک څه ورته امید کا
چه په عشق سره ژوندی وی هغه نه مری	خدای توانیږی که ځما عمر جاوید کا
زړه ئې درست له ما نه یووړ لا ئې ګوره	چه لا څو سحر دمؤنه مکر و شید کا

دا ځل ډیر ور ځنی ښاد عبدالقادر شو[۱]
چه به بیا په ښایسته وُ اعتمید کا

دا خویونه که دانا سړی اختیار کا	په دنیا په دین به جوړ پرې کاروبار کا
عبادت دَ حق په صدق په اخلاص کا	تل له خپله نفسه جنګ کوی کار زار کا
په فقراوُ سخاوت کا بې منته	په حاجت کښې استغنا له دنیا دار کا
د دوستانو تل پند نصیحت وایی	له دښمن سره په حلم زیست روزګار کا
له تمامو خلقو زیست په انصاف کاندی	په رشتیا ویل حاصل خپل اعتبار کا
شفقت مهربانی کا په کوچنیو	دَ لویانو په خدمت حاصل وقار کا
جاهلانو سره زیست په خاموشی کا	که هر څو په بد ویَل ئې زړه آزار کا

همیشه عبدالقادر غُندی آزار وړی
چه نه څوک آزاروی نه له چا زار کا

چه ئې ستا خوړې خبری زړه صاف نکا	دَ طهور شراب هغو وته لاف نکا
خدای پخپله ستا صفت دی بیان کړی	نشته شی چه مدح ستا دَ اوصاف نکا
چه ئې ستا په شریعت قدم ثابت کړ	له صراطه دِ هغه سړی خاف نکا
چه خلاف دِ له سنت کا ځای ئې اور دَی	که له فرض او له واجبو خلاف نکا
خدای به خپل ګنه ګار عفو ستا په روی کا	ولی ستا ګنه ګاران به معاف نکا

په طواف ئې مفتخر عبدالقادر کړه!
خوار شی څوک چه تر روضه ئې طواف نکا

---

۱. دا ځل ډیر عبدالقادر ځنی سودمن شو.

څوک چه مینه په دنیا لا په عقبا کا نیوهیږی سراسر واړه خطا کا
که دَ وصل له لذته ئې خبر شی دَ بهښت و نعمتونو ته به شا کا
دَ زاهد هِله[1] دَ حور او دَ قصور ده عاشقان ئې و دیدن ته تمنا کا
چه اعلی وی په اعلی به ئې نظر وی چه دانا وی همگی چاری ادنا کا
دَ خزان دوک ئې لیدلی دی په سترگو چه بلبله په گلزار راشی غوغا کا
چه ئې شا په شا په کټ کښې ناستې[2] نشِی دا فلک ئې په هِواد ځله[3] جدا کا
چه سبا به له مجلسه جدا کیږی شمع ځکه درسته شپه دَ سوز ژړا کا
چه دَ وصل په دولت دی سَره جمع زمانه به ئې جدا به واویلا کا
هر چه یار کا، هم هغه دَ ده غلیم شی
څه به نور عبدالقادر یاری له چا کا

خدای به ژر پریشان یاران سره یَو ځای کا بد خواهان به سر وَهی هم به های های کا
پجهان کښې نوی نوی بازیَ کیږِی لا یَوه تمامه نه بله برپای کا
دَ بهار د گلو گښت کوَلَی نه شم خپلی اوښی راته مځکه گل ولای[4] کا
تَل به وار د رقیب جوړ را باندِی نه وِی ځموږ وار به هم پرې ساز شی که ئې خدای کا
دا دنیا راته ښکاره قمار خانه شوه هر څو ډیر که وگټی آخر ئې بای کا
بزرگی په وزر نده په ښه خوی دَه بوم به کله په وزرُو ځان همای کا
زخمی شوی دی هر لور عبدالقادره
څوک اوُه اوُه، ځنی آه آه، ځنی وای وای کا

که هر څو ورباندی غاو رقیب غماز کا عاشق کله غوږ دَ دیو په آواز کا
په جهان کښې چه بدخوی او گنده بوی وی زمانه ئې ململ پوشه لکه پیاز کا
ناز ته مخ بویه نازک لطیف تر گله هر مخ کله هونبره مخ لری چی ناز کا
هر چه نه نیسی نظر له کښلیه مخ بویه دا چه ځان غمونو وته ساز کا
باد را والوت مخالف نا خدای بیهوښ شو گوره سر به په کوم لوری دا جهاز کا
چه ئې نه د میو سود نه ئې دَ سیوری دا فلک ئې لکه سرو سرفراز کا
له بې نیازه بې نیازی عبدالقادره
همیش غواړه چی له غیرو دِ بې نیاز کا

---

۱. ځله.
۲. نماستی.
۳. ځبله.
٤. گل لا لای.

هر گور ډېره نادانی بورا بلل کا   چه خزان ور پسې شته مینه په گل کا
دا څراغ به بَل تر کومه وی په باد کښ   یَوه ورځ به ئې صرصر دَ فنا گل کا
په سبا ئې په زشتی بدل ښایست شیِ   شب څراغ چه په شپه هونبره تجمل کا
خفی شرک لکه جلی ورته ښکاریږِی[1]   عارفان کله نظر په جز په کل کا
په شبنم سره دَ گل غوټې غوړیږِی   دَ بخیل غوټه لا سخته نم دَمل کا
نندارچیانو به ئې شرحه دَ مخ وکړه   تحیر ورته آواز دَ لاتقل کا
ستا قلم عبدالقادره مشک افشان شو
چه ډېر ډېر صفت دَ زلفو د کاکل کا

په خزان کښې که نظر په گلو وه کا   ښایسته به پخپل حسن زړه ښه نه کا
دَ جهان وُرکول کل په عاریت دِی   عاقلان به تعلق پرې پوری څه کا
دَ فلک آسیا په رود ځما دَ سترگو   چه دَ یار په فراق درومی گرزیده کا
یو ساعت ئې خوشحالی اندوه وی عمر   آشنائی دې هیڅوک نکاندی که ښه کا
چه په اصل بوټې تریخ وی خوږ به نه شی   دَ اوبو په ځای که توی شهد اوره کا
پل ئې ځکه په جهان کښې مونده نشی   عاشق تله دَ یار په لوري په لیمه کا
بوی دَ مشکو دَ عنبر په جهان خور[2] شی   مشاطه ئې چه خواره دَ سر ویښته کا
له غمونو ځکه خلاص عبدالقادر شو
چه پخپله بخره خوښ شو حرص نه کا

که دَ خوږو په دعا فرشتې آمین کا   ژر به جمع پریشان رب العالمین کا
دَ وصال په دولت ناستَ غافل مشه   جدائی و واصلانو ته کمین کا
ترق به وچوی له غمونو که نومید شی   دَ ښادیو په امید ښادی غمگین کا
دَ خندا طالب دِ تل په ورځ ورځ ژاړی   چه وژاړی خندا هاله یاسمین کا
دَ قصاب له چاړې خوف دَ لاغر نشته   په رمه کښې تل پوښتَنه دَ سمین کا
قوت خو هونبره چه قوت ځنی حاصل شی   که په ټوک ئې دَ اوربشو که غنمین کا
جهان څه چه اسمانوُنه به گډ وَډ شی   که دَ تللیو حال ښکاره ورته زمین کا
دَ خوږ زړه دارُو په دا عبدالقادر کا
چه د خوږو په دعا فرینښتې آمین کا

---

١. ور څرگندیږی.
٢. خپور.

عشق دَ کلِ بلاؤ سر دَی خدای دِ څوک پر اخته نکا
همگی دَ غم لښکر دَی خدای دِ څوک پر اخته نکا
له وطنه سړی ورک کا و عالم وته ئې سپک کا
دا همه دَ ده اثر دی خدای دِ څوک پر اخته نکا
پایمال مال و منال کا بد ئې رنگ بد ئې احوال کا
خوار کا تا که دِ توانگر دی خدای دِ څوک پر اخته نکا
نه ترې مرِی نه ترې رغیږي که دارُو کا لا خوږیږی
تر ناسور ئې رنځ بتر دی خدای دِ څوک پر اخته نکا
هم تیره دَی هم تاریک دی تر ویښته نه لا باریک دی
گویا جسر دَ سقر دی خدای دِ څوک پر اخته نکا
سوزنده لکه آتش دَی تر آتشه لا سرکش دی
په ظاهر که منور دی خدای دِ څوک پر اخته نکا
چه عاشق عبدالقادر شو حال ئې کل ورته ظاهر شو
دا وَیل کا ترې خبر دی خدای دِ څوک پر اخته نکا

هر عالم چه تن پرست شی کامرانی کا
دَی به څه رنگه دَ دین نگهبانی کا؟
چه له خدایه ویره کا عالم هغه وِی
که دَ تخت دَ پاسه ناست وی سلطانی کا
موافق چه ئې عمل له علمه نه وِی
تر جاهل به عالم زیاته پښیمانی کا
دَ عالِم فساد فساد دَ درست عالم وی
شیطان کله هونبره ډیره ویرانی کا
دَ هغه عالم صحبت لکه دارُو دَی
چه پیدا درکښ خویؤنه انسانی کا
اول علم بیا عمل دریم اخلاص دی
دا درې خویه مرد عالم ربانی کا
چه بې علمه شیخی کا مریدان نیسی
پیر مرید کارونه واړه شیطانی کا
نمونځ روژه به ئې په ځان باندی تاوان شی
چه په حکم ئې دَ نفس نفسانی کا
بل ته وائی دنیا پریږده بې وفا دَه
دَی ئې سعی شپه او ورځ په ودانی کا
نصیحت کا چه عیبت تر زنا سخت دی
په وَیل دَ غیبتونو ځان رانی کا
په عمل دَ گیلان سپی ور ځنی ښه وِی
په خوله ځان عبدالقادر گیلانی کا

دلربا که را ښکاره کښلَی جمال کا
له خاطره مینه[1] محو غیر خیال کا
کفایت په عاشقی کښ نه ځائیږی
محبت بنده زاده دَ پاچا سیال کا
دَ وصال په وخت خبره لوی حجاب شی
عشق عاشق گهی گویا گهی ئې لال کا
په بورجل ئې دَ کال غم را باندِی تیر شو
انتظار یوه گړی په سړی کال کا
که ظاهر له نوره خلقه مشغولا کړم
زړه مې تَل دَ یار له غمه اشتغال کا
سپین ویښته دَ بدنامیٔ به وسمه تور کا
چه آواز دَ صفا روُیو دَ وصال کا
زه او یار په صورت دوه په معنی یَو یؤ
څوک چې دَی خوشحالَوی ما به خوشحال کا
مځکه تخت آسمان ئې تاج ستوری گوهر شِی
چه په سر ئې دا دَ مینی همای بال کا
دَ دوران له انقلابه لا بقا شِی
اعتماد به دانا څه پدا اقبال کا

۱. می به محو.

دَ گور مړَه به په ژړا په نارو ګډ شِی
که ښکاره عبدالقادر ورته احوال کا

نشته په جهان کښې څوک پدا قد و بالا ۔۔۔ څه عجب صورت دَی تبارک و تعالیٰ
هیڅ سودا ونشوه ځنی تش لاسُونه ولاړم ۔۔۔ ویر دَی[۱] پدا ښهر کښې لایق دَ خرید لا[۲]
کله به خپل یارو ته بلی و نعم وکړی ۔۔۔ که تل به ئې جواب کو پسوال کښې لم یالا
هر چه دا سوال کا چه به کړم په کښلیو مینه ۔۔۔ بویه چه یَو ځل دَ ناموس مینه کا تالا
ډیر په شیوه درومې خدای دِ ژغوره له نظره ۔۔۔ زیات تر نورُو کښلیو خیال دماغ دی دَ تالا
واړه ښایسته که لکه ګل دَ یوه باغ دی ۔۔۔ لا ځما دلبره پکښې شان لری والا
دا څه ویَل ندِی چه عبدالقادر ئې وائی
پیَیلی ئې دَ نظم په تار دی لؤلؤ لا لا

چه دنیا ورته ښکاره شوه بې وفا ۔۔۔ و دنیا ته به مخ نکا بې قفا
په اصحابو به پریوانه وه بې حده ۔۔۔ په کفارُو به وه زوز[۳] که ښه وَی دا
چه ئې مخ وِی دَ دنیا و ټولُول ته ۔۔۔ خپل پردِی ور ځنی تل وی شاپشا
دښمنی ئې دَه بهتره تر یاریَ ۔۔۔ په یاری کښې یار خراب کا تر یوحا[٤]
دواړه لاس ئې دَ خپل یار په وینُو سره وی ۔۔۔ نادانانؤ ته ښکاریږِی په حنا
که له چا سره یاری کاندِی تر سَره ۔۔۔ لغه پسه باندی ته هم شه شیدا
دَ سلیمان تخت چی په باد ته آخر باد شو ۔۔۔ په قارون په ژوندؤن وشوه تماشا
په سکندر او په دارا ئې وکړې چاری ۔۔۔ په شداد او په نمرود ئې وکړې لا
دَ هغه چه طمع نه وه چه به خوار شو ۔۔۔ په دنیا کښې هسی مست وُ بې پروا
په ژوندؤن ئې خواروزار حیران پریشان شول ۔۔۔ امته دار دی د تکړ[٥] سبا بیګا
چه له کبره ئې سَم نه ویَل و چا ته ۔۔۔ اوس کړې خبری اَروی له هر چا
چه ویښتو ئې تاب ورکړَی و سنبل ته ۔۔۔ دَ سنبلو په دود ځای ئې شو صحرا
چه به خواپخوا پراته وه له مهرویو ۔۔۔ اوس پراته له تورو خاورو خوا په خوا
حال ئې درست عبدالقادر وته ښکاره شو
ځکه هسی ندامت کا له دنیا

---

۱. ډیر دی.
۲. کالا.
۳. په یوه نسخه کښې زوړ او په بله کښې زوژ راغلی دَی، عالباً به ځوز وی.
٤. نمر، آفتاب.
٥. په یوه نسخه کښې تکړ په بله کی بکړ دَی.

چه پخپله خوله بیان دَ خپل هنر کا — د خپیسهٔ په دود هر کوره بد چر کا[۱]
خپل گوهر لکه صدف ساتلَی بویه — زمانه که ئې پاره پاره ځگر کا
امتحان دَ مرد نامرد په حادثه شِی — اور نیکی بدی ظاهره دَ اکر کا
عاقبت به وینی وژاړی چه خاندِی — دَ ښیښې قلقل ښادمنو ته خبر کا
دون همت لکه خس بیا پریوزی په مځکه — که گردباد ئې دَ دولت په فلک بر کا
چه فنا خپله هستی کا په سرَه اور کښ — شمع هاله نور له نوره منور کا
چه منت ور سره مل وی تر دامن دی — که به شونډِی دَ حیات په اوُبو تر کا
دَ بوریا نخښې په تن دَ مسکینانوُ — لا ښایست تر منقش جامو دَ زر کا
په دې بزم کښ چه مَی دَ مراد وچښی — په آخر د ناکامیِ پیاله ورکا
دَ دنیا خوښی که واړه ورته کښیږدَی — دروغجن دی که پر غم دَ اشنا ورکا
چه پوخت دَ تلو راتلو کا چیغارُونه — دَ هِواد یاران را یاد زانی اکثر کا
دَ غم جنو په کوځه مه ځه خوشحاله! — صاف ساعت به دِ دَ عیش مکدر کا

ته لا هسی باد پیمې عبدالقادره
دم پدم دِ عمر باد غندی گذر کا

طول امل چه پدنیا عیش و انند کا — پدا هاړ کښ دَ اورو په طمع پند[۲] کا
لږ راحت به ئې په ډیر محنت بدل شِی — چه مرگ مخ ورته دَ نمر په دود ځرگند کا
کبرجن چه قهقه خاندِی پشا درومی — پمعنی کښ پخپل ځان پوری ریشخند کا
ځو دَ عشق په تیغ واژه شم غریزیږم — قیمت زیات واخلی گنی چه ئې بند بند کا
نیکخواهان دَ پند وَیلو صرفه نکا — نیک بختان بویه چه غوږ دَ دوی په پند کا
رخصت مه اخله په غلا را ځنی درومه — کله ځوک دَ ځان وژلو کار پسند کا

چه مې ولیده بشر ستا — کمترین غلام شو نمر ستا
گل له شرمه خولې پریږدی — چه په مخ شِی برابر ستا
دَ بادشاه په بادشاهیِ — خندا کاندِی قلندر ستا
گل، شبنم، سبا، بلبلی — ثنا وائې هر سحر ستا
تر عنبرو په ما ښې دِی — دَ پله خاوری سمنبر ستا
خود له خوده ښایسته یې — حاجت نشته دَ زیور ستا
دَ هر شی تسبیح به اروې — که غوږُونه نه دِی کر ستا

---

۱. هر گوره ښه ځرگا.

۲. دا بدل په یوه دیوان کښ نسته، په بل کښ مقطع نلَری، دَ لمړی بیت دوهمه مسری ئې هم ښه نه لگیږی، مگر دَ پند پر ځای که خوند سي دَ دوهم بیته سرَه سَمیږِی.

یار په هر لوری جلوه کا خو بینا نه دِی بصر ستا
تل دا خواست عبدالقادر کا
چه که خاوری شِی دَ وَر ستا

کښلَی مخ ئې میاشت خجله کړه نمر هم لا قد ئې سرو کړه سرکوزه عرعر هم لا
سرو لبانوُ ئې قیمت دَ لعلو کم کړ سپینو غاښو ئې بې آب کړ گوهر هم لا
چه تنها ئې همیشه په سر آخلم دَ عشق بار می گردن خم کړ کمر هم لا
نه یواځی پصورت جدائی خوار کړم پدا اور دننه سوځی ځگر هم لا
چه نگهت دَ یار دَ زلفو نسیم راوړ مشک خوشبوی په هغه بوی شول عنبر هم لا
په لمانځه کښ دَ یار ورَځی را په یاد شوې دَ زړه آه می محراب وسو منبر هم لا
څو دِ زړه عبدالقادر سرَه جفا کړه
ستا جفا به وړی په سر په بصر هم لا

که گذر دَ یار په چم وکړې صبا وَوایه ځمورِ پیغام په دلربا
څو قطرې ځمورِ په یاد په مځکه توی کړه چه په بزم دَ عشرت اخلې صهبا
ستا دَ زلفو بوی نسیم په چمن راوړ له مستئ شو دَ غنچو قمیص قبا
په ژړا می دَ بڼو خارُونه توی شول په لیمه می قدم ږده بې محابا
لکه گل په بوی تر نورُو گلو ښه شِی ښه خصلت زیاتَوِی حسن دَ خوبا
نصیحت په عاشقانوُ اثر نکا نه دَ پیر نه دَ استاد نه دَ بابا
تل تر تلو به ژوندی وی لکه خضر که پخوله ورکا دلبره لام و با
چه ئې یار له غیړه ځی دَ مرگ ساعت وِی دریغه مه وَی دَ وصال دَ شپې سبا
تر سایه ئې دَ جنت خوښئِ مومی دَ خپل یار قامت و ما ته شو طوبیٰ
لدې ملکه په عزت واته بهتر دی ساکنان ئې حرمت نکا دَ غربا
که رشتینَی حب لرې عبدالقادره
بې ریباره به در درومی محبوبا

(ب)

دا د عامی مستجا به کړې مجیبَ چه وصال می بیا روزی شِی له حبیبَ
ستا له فکره خالی نه یم خالی مشم اې تر فکر ځما زړه وته قریبَ
دَ عشق بار دَ لیونتوب په زور اخیست شی په قوت دَ عقل ور نشی لبیبَ

لاس پلاس مراد و نورُو وته ورکا — چه په ما باندِی وار راشی وایی شیبَ[۱]
هم تر ما پوری سرکوزی هم یار رد کړې — مخ دِ تور په دواړه لوری شه رقیبَ
ستا پقدر نا آشنا کله پوهیږِی — دَ حرمت امید لچا کوې غریبَ!
په قسمت ئې دَ پتنگ دَ اور لمبې کړې — ته ورځه په گلو گرزه عندلیبَ
بې نصیبه به دِ هیڅ په لاس کښینوزی — بیهوده څه له حرص کړې بې نصیبَ
چه په سترگو ئې پردې دَ حسد پریوزی — امتیاز دَ یوسف نکاندی له ذیبَ
چه ئې کانده و هر چا ته بد ښکاریږِی — دَ ځوانئ کارونه نه ښائی له شیبَ

له بدذات سرَه یاری عبدالقادره
په معنی کښِ دښمنی دَه له نجیبَ

بیا په مخ ونیو دلربای نقاب — افتح یا مفتح الابواب
گل شگفته شو په هر لور دَ بهار — الصبوح الصبوح یا احباب
ریز ساقی می باقی در جام — را، ببانگ رف و نی و چنگ و رباب
چه تا قدم په خاورُو کښیښو فلک — قال یا لیت رب کنت تراب
چه جدا شوَی مَین راشی، بکن — سببې یا مسبب الاسباب
اور می قبول دَی جدائی دِ نه وِی — هجر محبوب رأس کل عذاب
ذل من طمع، عز من قنع — ځکه قانع شده اولواالالباب
بې خدایه ویره شرک خفی است — و هوالقاهر و هو الوهاب
ربه عمل می دَی هم دَ بدئ — تُب علیَّ فانک التواب
ته، رحیمی و کریمی و غفور — زه که هر څو نه ځم به راه صواب

عبدالقادر چه دا غزل کړ بیان
څوک بې کاندِی په پښتو کښِ ځواب

که هر څو په ورځ و شپه کاندِی طلب — ور به نشِی تر مطلوبه بې ادب
تر بې سینَ په قرآن که نظر وکړې — دَ ادب صفت دَی کړَی پکښِ رب
ادب څه دَی نیک و بد گڼل له خدایه — مستقیم په شریعت په روز و شب
سببُونه حجابونه شول دَ وړاندِی — مسبب نشِی لیده پدا سبب
چه له شنې ونی نه سرې لمبې پیدا کا — که له سرو لمبو بهار کا څه عجب؟
دواړه لب به ئې هغه عاشقان کښلُ که — چه له یاره سر و مال نلَرِی لب
ساقی څه خو طربناکی اُوبه راکړه — لوټ غمونو کړ ځما دَ زړه طرب
چه اثر دَ بې خودئ ترې پیدا کیږی — تل برجنه اوسه ونه دَ عنب

---

۱. شِ به یعنی خواهد شد.

له خوږو می دواړه شونډې سبا نښتی — چه می وزبیښل په خوب کښ دَ یار لب
زړه پیاله عبدالقادره وینی می کړه
دَ اشنا په یاد ئې نوشه لبالب

که خبر شې دَ رندانو له مشربَ — نور به تیر شې تر څلور واړه مذهبَ
څوک دِ طمع دَ ادب لمانه نکا — څه غرض دَ لیونیوُ له ادبَ
دا همه سبب ځما دَ بدبختئ دَی — چه دا هسی آزرده شې بې سببَ
چه ترخه وَیَل دِ هونبره ډیر خواږه دی — دَ خوږو به دِ څه خوند وِی شکر لبَ؟
په هجران کښ ناقرار په وصال سوځی — دَ عاشق دِ څه نصیب کړ ځما ربَ
چه لقب ئې دَ سړی را باندِی کښیښنو — زیارت ګاه شوم دَ فرښتو له دې لقبَ
دَ نمر وصل مونده ستا په دلالت شِی — لا به کله طلوُع کرې ځما کوکبَ
ژرنده هاله څه حاصل کاندِی چه ګرزِی — یَو زمان قراری مکړه له طلبَ
یو ساعت دَ آشنا غم عبدالقادره
بهتر دَی دَ تمام عمر تر طربَ

حاصل کړه مقصدوُنه دَ دنیا له هَره بابَ — آخر به په ارمان ورځنی ځې سینه کبابَ
دا خرابه هیڅ امیر وزیر ودانه نکړه — سعی دَ هغې ودانئ کړه خانه خرابَ
دَ ډیروُ تروُ وَچاودې زهرې په ډیر طلب کښ — تنده ما ته نشوه دَ هیچا لدې شرابَ
دَ سر ویښته دِ سپین شو، سپین دِ نشو د زړه توری — نمر په تندی راغَی ته لا ویښ نه ئې له خوابَ
کاڼی دِی نه زړوُنه چه نرمی ور څخه نه وِی — ګیټئ[1] دِی نه سترګی چه بې نمه وِی بې آبَ
حرام دِی که حلال دِی خو دِ بویه چه اموال دی — هیڅ ویره دِ نشِی له عذابه له حسابَ
مست دَ دنیا کله بې اجله هوښیاریږی — مستی دَ دنیا بده دَه تر بنګ و تر شرابَ
خاوری خپل وجود کړه څو لا نه بې خاوری شَوی — زده کړه که دِ نه زده دا خصلت له بوترابَ
پروت عبدالقادر دَی دَ غفلت په توره شپه کښ
کله به را خیژې دَ توفیق کښلې آفتابَ؟

درسته شپه ژړا فریاد سترګی بی خوبَ — واړه دا کاروُنه ستا دِی مَیَن توبَ
چه می نَو له سترګو نه ځِی زړه می څوِی — مکړه خدای دَ زخمی زخم بې زهوبَ
ډک خمونه تشَوم دَ عشق دَ میو — لا تشنه سینه می هیڅ نده خړوبَ
و منصور ته دَ دار سر بورجل دَ یار شو — عاشقان دِ نکا ډار دَ عشق له چوبَ
چه دَ عشق له اوره تښتی عاشق ندَی — دَ خپل ځان په سولو سی دَ پتنګ سوبَ

---

۱. د دې کلمې تلفظ دَ قندهار په خوا کښ ګاټې دَه، یعنی کوچنۍ ډبره، جغله.

ناز پرور دِ خبر دار له قدره ندَی خو هم ما لَره راځه دَ عشق آشوبَ
چه له درده ځان ساتی دوا ته ځغلِی
له هغو عبدالقادره توبَ توبَ

(ت)

هیڅ له کبره نظر نکا ندِی وخوار تَ ښایسته په معنی زر، درومی زردار تَ
خوش روئي له خوشخوئیٔ سره زیب کا وَوایه هغه دلبر دل آزار تَ
خط دَ خپلی پیشانیٔ پکښ ولولم چه نظر وکړم دَ کښلیو و عذار تَ
په امید ئې دَ وصال لکه خلیل ځم په خندا په خوشحالی په هوس نار تَ
ما په خوب کښ میاشت لیده په گریوانه کښ معبر وې یار به در یَشی کنار تَ
چه په نشت دَ دنیا خوښ په شته دلگیر وی دَ هغه فقیری ښائی اعتبار تَ
دا څو ورځی عنیمعت دَ گل دیدن دی ولی نه راځی بلبل و نو بهار تَ
چه ئې تلَلم په خندا خندا دیدن ته اوس ئې درومم په ژړا ژړا مزار تَ
لک او کروړ که پسې خرڅ عبدالقادر کا
هم تیر عمر به را نه شی په بیارتَ

په یَوه نظر چه وکړی ساقی ماتَ هغه دم می صد ساله توبه شی ماتَ
دَ فراق لمبو می[1] ننه لړموُن وسو آرزوئی می شی هر گوره ستا وماُتَ
عاشقی می مادرزاد خوی و خصلت دی دا خصلت می خدای ورک مکړه تر مماتَ
روح په مثل دَ آدم قالب حوا دَی فر رندان ئې شول څوک پلار ته څوک ماما[2]تَ
چه عیسیٰ دَ تعلق له بارَ خلاص شو دَ تجرید په پرو ورغَی سما تَ
عاقبت به مجاز واړه حقیقت شِی اشارت دَی جو فروش گندم نما تَ
پکښ بند په دواړُو پښو عبدالقادر شو
خلاص دِ نشی ستا دَ مینی له حماتَ

ما چه فهم وکړ د دې دَور په بربست شکست ئې په درستی کښ دَی درستی ئې په شکست
هیڅوک هوښیار نشته دَ دنیا پخرابات کښ څوک مستی په مَی کا څوک دَ یار په شونډو مست
سل ځل پیاله دَ صافو ورکړه ترې به واوړی هر چه ئې پیاله دَ درد نصیب وِی په الست

---

۱. لمبو دننه.

۲. مما.

پاځی ستا په ناسته غم اندوه ځما له دله
جگی جگی تل کړه دا برخاست او دا نشست
څه نسبت دَ مینی چه فرشته به ئې په سپی کا
خاندی و رقیب ته یار هه ځما په قسمت
هر چه معنوی فقر ئې بیا مونده له حقه
لا به محبت دَ زړه په نیست لَری تر هستَ
لوی هلک به واړه اخر تا ته وجار وزی
ځان که لکه مځکه کړې عبدالقادره پستَ

چه بدل په عبادت نکړې عادت
بیا به نه مومې لذت دَ عبادت
چه سبب ئې دَ دوزخ ځما کشتن وِی
بیا دِ نه موم دا هسی شهادت
په نکرځو دَ ناز پښې د لیلی سرې دِی
هوسۀ درومی دَ مجنون په عیادت
سیادت به دَ طاؤس نه دَ همای وُ
که مونده شوی په چورۀ سیادت
دَ استاد په سعی کله ذکا مومی
چه مفطور وِی هغه څوک په بلادت
چه هیڅوک می نه پوښتَنه نه ماتم کا
هغه مرگ دلې هورې دَی سعادت[1]

نمر وته نه گورم گورم زه و خپل نگارتَ
گل ته نظر نکړم نظر کړم هغه رسخارتَ
لِیری له ما مځه ځی چه ځې اروا له تَنه
ومرم که و نه مرم که یَودم شې له ما بیارتَ
باغ وته می بولی نه می بولی دَ یار کوی ته
کوی ته به ئې دروم نه به دروم و گلزارتَ
ډیر خلق می ولید و می نه لید ستا په څیر یَو
چین ماچین ته لاړم نه چه چین ماچین تا تارتَ
و به چوی له غمه زنهار وواېه مه وایه
راغی خبر را نغی طبیب و خپل بیمارتَ
نور به یاری نکړم کړم اخته په غم یارانوُ
هیڅ ئې را پرې نښول غم ئې پرینښو وَ ما خوارتَ
رایشه چه راشِی تللَی جان عبدالقادر ته
هر څو تللَی جان که تن ته نه راځی په بیارتَ

په اذل چه ئې دَ بدوُ دی سرشت
خواه ناخواه به هغه کاکا رُونه زشت
په هر چا باندِی شوه خپل لاره آسانه
څوک په لور دَ کعبې ځی څوک دَ کنشت
په خندا په هوس تله شِی وَ دوږخ ته
په ژرا په غم په لوری دَ بهښت
ښه وینا په وخت دَ لَو پاخه دهقان وې
”هر کس بدرود آخر هر آنچه کشت“
زاهدان چه بهښت غواړی و عارف ته
دُوی غلیدلِی هلکان دی دَ دربشت[2]
پریشانی پر همیشه تاثِیر کوینه
ځما ستا دَ زلفو یَو دَی سرنوشت
دَ مقصود په لوری څه عبدالقادره
که په رَو دَ نقشبند ځې که دَ چِشت

---

۱. مقطع نه لری.
۲. یو ډول لوبه.

مخ که واړوِی دلبر ځما وَ لورتَ
نور به شا کړم دَ فانی دنیا و کورتَ
همیشه دَ جدایئ پدریاب ډُوب یَم
دَ لیدو په هیله سر کړم کله پورتَ
دَ زړه زور دَ صورت توان می هسی کم شو
چه فریاد له کمزوریَ نکړم په زورتَ
غمخواره به ځما څرنگ عمخواری کا
چه احوال دَ عشق وایه نشِی غمخورتَ
لاله زار به همه واړه قبرستان شِی
که دَ یار دَ مینی داغ یوسم و گورتَ
توری زلفی ئې دَ مخ په تاو تاویږی
وینبته تاو شی چه نزدې ئې کا وَاورتَ
حد دَ چا دَی چه ئې لاس پر خساره بدی
کله گوتی څوک وروړه شِی وسَره اورتَ[1]
چه دایم تر رنجو توری بې رنجو وِی
په حیرت یم ستا دا تورُو سترگو تورتَ
چه منکر ته یار ستایې عبدالقادره
په معنی دَ نمر صفت کوې و کورتَ

بیا می نوې مینه ورغله وَ دل تَ
گویا سرې لمبې می پریوتې کوگل تَ
چه دا هسی شان په سرو لمبو کښ اوسِی
پخپل زړه پوری حیران یم ستا وربل تَ
سترگی سرې لاسوُنه سرې جامې گلگونی
گوره بیا درومی دا چا و قتلوَل تَ
کوم کم بخت سړی پښیمان کړې چه رانغلې
تا ویَل چه زه به در شمهَ بورجل تَ
چا چه یَو ځله لیدلَی هغه مخ وِی
سترگی وخوری که به وگوری و بل تَ
دَ راتلو زیری دِ باد په چمن وکړ
سترگی وَختې دَ گلو ستا لیدَل تَ
دا اورو په ژړا لا کلوُنه وا شِی
کله گوری ښایسته دَ چا ژړَل تَ
لا خندا ئې درسته کړې نه وِی خورشی
څه فایده ده دَ لاله و غوړیدل تَ
چه وَ مخ وته ئې گورم نندارہ می
هر گز نه پریږدِی دَ سترگو ځبل تَ
مگر گل به همیشه په باغ کښ اوسی
چه په خواره سترگه گل گوری بلبل تَ
ډمی تار ئې دَ زلفین و ما راکړه[2]
چه ئې کښیږدم دَ کفن و اندرول تَ
وایه وایه دا بیان عبدالقادره
دواړه غوږه می نیولِی ستا وَیَل تَ

بل کړه دَ اخلاص به غوړ څراغ دَ عبادت
موم دَ عصیان ویلی کړه په اور دَ ندامت
سترگی کړه اوره باران دَ اوُښیو ځنی درومه[3]
گنُدِی دِ میوه کاندِی نهال دَ محبت
هسی رنگه ومره چه خپل ځان له خلقه خلاص کړې
نه ئې چه سبب شِی دَ خلاصیَ ستا رحلت
غم دَ نورُو اخله په چا مړده خپل غموُنه
پاته به دِ نوم شِی په جهان دَ فتوت

---

۱. څوک وروړه شی و سره سکورتَ.

۲. کټ مټ ولیکَل سو.

۳. اوره.

تخم ئې یَو ځل دَ کمینیَ په خاورُو پټ کړه | هاله به زرغون شِی دَ لوئیَ زراعت
خوښ پخپله بخره شه حسد له هیچا مکړه | هر چا ته رسیږِی خپله بخره خپل قسمت
موړ به هرگز نشِی دَ حرص د کاختیَ وَږی | هیڅکله به وږَی نشِی موړ دَ قناعت
ناست په اور کښ ښه یې نه دَ بدُو په مجلس کښ | اور دَ صورت سوځی[1] سوځی دین دَ بد خصلت
سوځی دَ حسد په اور وجود دَ حاسدانوُ | خوښ گرزِی محسود له دغه اوره فراغت
ستا تدبیر دوږخ دَی جنت کار سپارل تقدیر ته | خلاص شه له دوږخه ځان داخل کړه په جنت
پاڅه ساقی راکړه پیاله له میو ډکه | یار، دَ سیند کنار، وخت دَ بهار دَی غنیمت
ستا پیاله چه وڅښم وَیل کړم له خط و خاله | ښه غزل انشا کړم دَ دلبرُو په صفت
یار می باده خور شو څرنگ زه ځنی انکار کړم | شرط دَی دَ یاریَ ځموږ پدین موافقت
ستا په تله می باغ دَ سعادت پژمرده کیږی | وکړه دَ رحمت نسیمه! بیا مراجعت

هر چه له چا اورې غوږ کانه کړه ترې تیرَیږه
مکوَه عبدالقادره چا سَرَه حجت!

خپلی مینی لیونَی کړم و عالم تَ | اوس به څه له چا مانه کوَم[2] قلم تَ
چه قلم دَ جدایيَ ځما واهه شو | په ژړا می سترگی سرې کړې و شبنم تَ
چه دَ نمر اتلس مخه شِی په کښته | مخلوقات به گوری ستا فضل و کرم تَ
زه ملنگ په دوهه پروت دوهه مې خوښه | دَ دوهې دَ لوگی خوند دَی و ملنگ تَ
هر امت چه دَ رسول پیروی نکا | سرنگون به بیا ور درومی جهنم تَ

زه ''قادر'' ئې بې آتشه په اور وسوم
لږ دَرب دَ پاره وَوایه صنم تَ

(ج)

نن ئې بیا کښیښو په سر باندِی دستار کج | لکه مست هاتی په لار کوِی رفتار کج
مخ به چیری راته سَم کړی په یاری کښ | له همیش به ئې لری راته نگار کج
فلک تا غندِی ډیر سَم کړه ته وروستی یې | له غروره به تل ځو درومې په لار کج
دانا وران کارُونه جوړ په دانایی[3] کا | په تعجیل سَره نادان کاندِی سَم کار کج
په راستی کښ چه مونده رستگاری شِی | سکه زنهار و چا ته مه وایه گفتار کج

---

۱. سوی.
۲. وایم.
۳. دانا، وران کارُونه ساز په تأنی کا.

هر چه سَم ځِی په روزګار کښ غم ئې نشته   همیش غشی مومی تاو دَا ستا کار کج
سبره هیڅ په تیټو ونو لوئې مکړه   ستا به هم کانده قامت کاندی روزګار کج
که فلک ورسره کوړ شِی غم ئې نشته
مکړه خدای عبدالقاد سره خپل یار کج

(خ)

چه ئې سپیٔ کړه دَ دنیا له ځانه چخَ   هم هغه کاندِی ځان خلاص دَ دیو له اخَ
چه وَیَل دَ عرفان کا اثر ئې نه وِی   ابلیسک دَی ځنی تښته په فرسخَ
په خفیه ذکر ئې ژر مری خفه کړه   که شیطان دِ په خاطر کا منګل شخَ[1]
دَ فراق لمبو وهَلَی را نژدې شه   چه سینه دِ کړم په مثل دَ سینې یخَ
ستا دیدن رمق را پاتو دَی پرې پایم   جګی جګی یاره ناست اوس را ځخَ
د توبې دریاب ئې تا وته پیدا کړ
سپین کړه ځان عبدالقادره له وسخَ

(د)

که دَ نورُو توانګری په سیم وزر دَه   دَ عاشق دَه په سپین زړه په چهره زردَ
لکه ترَی له سرو اوبو خط مومی   مشتاق لا مومی لذت دَ یار له دردَ
په سپین مخ دِ ویښته ندی تور لوګی دی   چه وتلَی دَی ځما له آه سردَ
چه دَ توری مخ ئې سور کړ پمیدان کښ   هم هغه سرخ روئی یوسِی له نبردَ
بل ګناه ئې بې مردیٔ نه ښکاریږِی   چه نامرد سرَی کینه کاندِی له مردَ
که په شاه باندِی په کیش په سمور تیر شُو   ګدای هم په ګنَد کښ روغ وَوت له بردَ
په نامرد مشک و عنبر لونې فلکه   آلوده لرې دَ مرد چهره له ګردَ
خپل نصیب کړ په تا خار عبدالقادره
یار که هر څو حسن زیات لَرِی تر وردَ

نا آشنا تر آشنا ښه ئې نن اوکاندَ   لدې پسه زړه له چا سَره مه خاندَ
که ئې لوی دَ زړه په وینُو لکه ګل کړې   هم هغه به په زړه درکاندِی شنه تاندَ
چه ترې سر ئې ځان لوګی کړې قربانیږې   دَ جفا په اور دِ سوځی لکه سپاندَ

---

۱. ښخ.

خپل پردِی ته ځای دَ طمع پاته نشو
خدای دِ نکا څوک پخپل چارُو درماندَ
دَ عزت[۱] ترخو ته ځان نیولَی نشې
په خوړو پسې دَ مچ عُندی گرزاندَ
بې اجله به ئې خلاص له درده نشې
دَ بدخوی سیاره[۲] په چا مشه هړاندَ
دَ ستم په ښکر دِ غوځ[۳] عبدالقادر کړ
په ظاهر صورت سړَی په خوی یې داندَ[٤]

زه دِ تل وینم وزان دَ سحر بادَ!
په مقدم دِ شی سینه دَ عمجن ښادَ
چه ئې لاس دَ دلاسا په تندی کښیږدې
قراری دَ بیمارو شی له فریادَ
نه تنها فیض نثار کړې په گلونو
لا خارُونه امیدوار دِی ستا له دادَ
په ښه بوی دَ باغ گلونه معطر کړې
په نفس کړې دَ غنچې غوټی[٥] کشادَ
ستا په راغله دَ باغ ونی زر ریزی کا
سبر ته دَ بار له باره کړې آزادَ
پرورش دَ بهره منڈو بوټو وکړې
بې بهرې بوټی وکاږې له بنیادَ
چه تر منځ دَ قاصددانُو لارِی بند شِی
پیغام یار ته دَ یار راوړې له هِوادَ[٦]
و یعقوب ته دِ خبر دَ یوسف راوړ
نامراد دِ هم آغوش کړ له[۷] مرادَ
دَ وصال په زیری هسک عبدالقادر کړه
پرې یستلیَ دَی هجران له لادَ بادَ[۸]

صاحب دَ ولایت نمک له هندَ
د دې دواړُو یې ساز شوَی ځما جندَ
دَ کوثر دَ اوُبو آب دِ مخ لرینه
دَ مشتاقوُ ځنی نه ماتیږِی تندَ
په دا دوه حرفه ادا مسلمانی دَه
هر چه نه پسندې په ځان په چا مه پسندَ
هر پیوند ئې دَ ذلت قطعیت[۹] کاندی
پادشاهی تر تا قربان دَ عزت گندَ
چه ئې اوس په ټولَوُلُو نه مړیږې
هم دا خپل دولت به وکا پټا شندَ

---

۱. که عزت، عزلت شی ښه نه وِی.

۲. یعنی سالنډی.

۳. خوږ.

٤. x.

۵. غوټه.

٦. هیواد.

۷. نامرادَ هم آغوش کړې له مرادَ.

۸. له آدبادَ.

۹. قلعیت.

د زاهد له صومعو عبدالقادره
وَوزه مراد دَ خپل خاطر غواړه له رندَ

اې په زنی ناشپاتی په شونډُو قندَ
په قامت تر سبروَنی لا بلندَ
خوش خرامَ گل اندامَ عنبر مویَ
خود نمایَ خود ستایَ خود پسندَ
که زاهد دَی که عابد ترې نه خلاصیږِی
خلقې دِ کړې په تورُو زلفو بندَ
منور دِ کړِ عالم دَ مخ له نوره
لکه نمر په تمامی عالم څرگندَ
ستا په تَش نظر می رنځ دَ زړه ورکیږِی
یَو ځل وگوره و ما ته سترگی برندَ
په هجران به دِ تر کومه خوار و زار یم
په وصال می بهره مند کړه بهره مندَ
هر قدم په فهم ږده عبدالقادره
دَ عشق لار کوهی کوهی ده کندَ کندَ

(ډ)

چه مې ولیده دَ یار سره اغیار گډ
په فریاد شوم په ژړا شوم په جیغار گډ
آئینه دَ زړه صفا له خاکساریَ شِی
هم په دا له تورُو خاورُو شه خاکسار گډ
عندلیب دَ زړه له تاوه نارې وکړې
چه ئې ولیده له گله سره خار گډ
هر یو گل می په زړه خار غندِی څرخیږی
چه بې تا شم کله کله په گلزار گډ
ستا په زلفو کښ می زړه هر گور پریشان شو
مسلمان دِ نکا خدای په هندوبار گډ
نادانی نادان همیش لَرِی په عیش کښ
هوښیاری دَ غم په سیند کاندِی هوښیار گډ
چه آخر ځنی واته په ډیر ارمان دِی
نه به شِی عبدالقادر په دا بهار گډ

(ر)

مزین ئې کا یَو څو په افسر سر
بیا ئې مات کا دَ دوران غضنفر فر
اورنگ زیب به څه خلاصی ور ځنی مومی
دا مزری دارا شکن دَی سکندر در
ځکه نوم ئې دَ ذهب ور باندِی کښیښو
چه دَ باد غنُدی هر دم کا گذر زر
نن په څو له تورُو خاورُو سره پروت دی
چه ئې ډک وُ همیشه په دلبر بر
برایه می آشنا ولیده په خوب کښ
په ژړا می کړِ په اُوښیو بستر تر
که په اصل واړه یَو دی په دا څه شُو؟
په قیمت سره سم نه دی گوهر هر
په معنی کښ بشر نه دَی پړانگ لیوه دی
چه دَ ده دَ لاسه مومی بشر شر

هر سړی پخپل مقدار خریداری کا　　ځنی آس ځنی ټټوان ځنی خرخر
په ښکنځل ئې سرفراز عبدالقادر کړه
دَ ژوندُون له باغه خوره دَ سمنبر بر

که هر څو لعل آبدار لری دلبر　　نشو هیڅکله پرې یخ دَ چا ځگر
دَ هغو شهلا نرگسو له فراقه　　همیشه می تر نرگسو ځی گوهر
هر یَو گل ئې دَ ښایست دَ با غ منظور وِی　　ولی لا ئې په سمن لگی نظر[۱]
راشه وگوره ځما زیبا صنم ته　　که به گورې په یَو ځای هلال قمر
سر و سر دَ خجالت په مځکه کښیښو　　چه سر هسک کړ په بستان دَ یار عرعر
دَ ژوندُون چینه یادیږی په تیاره کښ　　ما ته خدای راکړه چینه[۲] تر څنگ دَ نمر
چه سنبل ئې باد پریشان په نسترن کا　　په غروب شِی دَ عاشق دَ بخت اختر
چه غنچه ئې شگفته په تبسم شِی　　له گوهرو ئې جهان شِی منور
که له ډیره رشکه وچوی حد ئې څه دی　　چه له ملا سره ئې مو وهی کمر
که ئې نوش عبدالقادر دَ شکر مَی کا
پرې به شِی دَ مرگ تلخی شهد و شکر

بربر راشه ځما دَ سترگو تورَ　　خدای می مکړه دَ زړه مینه لتا نورَ
ځما ستا له مینی هر څوک[۳] خبردار دی　　څه به ویره کړې له شرمه له پیغورَ
عاشقان له تهمتونُو نه خلاصیږی　　همیشه باندِی غوغاوِی لور د لورَ
سپی که هر څو غپا ډیره کا مزری ته　　مزری هیڅ نکا پروا دَ ده له شورَ
که نمځن[٤] وَیَل دِ نکیږِی و ماته　　کله کله راته کړه خبره سپورَ
چه رقیب وته ښکنځل کوې زه سوځم　　جگی جگی بې له ما نه مه زورَ
مستغنی ئې دَ جهان له بادشاهئ کړم　　دَ همای تر سیوری بهَ دَه ستا سیورَ
څو دِ توری سترگی توری خاوری ندِی
تل پر مخ عبدالقادره دَ یار گورَ

---

۱. هر یَو گل مي دَ ښایست دَ با غ منظور دَی　　ولی لا می په سمن لگی نظر
۲. ما ته خدای کړه دا چینه.
۳. ډیر عالم خبر شو.
٤. په دواړو نسخو کښ دغسی دَی.

مخ په هر لوری جلوه کَوِی دَ یار[١] | البصروا البصروا اولوالا بصار
بې محابا راکره کښېږده قدم | لیس في الدار غیرنا دیار
په بد صحبت دَ نبی زوی شه خراب | اتقوا من مجالس الاشرار
په ورکَول دَ سر وصال مونده شی | ابشروا یا معاشر التجار
طعن و پیغور و ما ته مکړه شیخه! | انا عاصی و ربنا غفار
که رقیب ووینې له یاره سره | قل اعوذبرب لیل و نهار
دَ څواب څوک دی چه آواز وکاندی | لمن الملک واحد القهار

رب ښه یار عبدالقادر ته ورکړ
وقنا ربنا عذاب النار

نه به ستا دَ ښایست[٢] تَل وِی هسی دَور | نه به زړه وِی دَ عاشق مدام په څور
چه دا دواړه بقا نه لرِی تیریږِی | بیهوده هومره ستم کړې هومره جور
زړه دِ سخت دَی په سختئ تر سخت کاڼی | که درست تن دِ مصفا دِی تر بلور
بې جوهره ښایست نه لَری هیڅ قدر | دَ شاهانو په لاس باز کښینی نه میور
چه په بد نظر نظر وکړې اُوبه شم | څه حاجت دَی په ما خوار دَ هومره زور
مخ له یاره جار یستل خندل رقیب ته | واه واه واه عجب یاری دَه عجب طور

هسی یار عبدالقادر په بخره بیا مونده
چه صورت ئې دَ سړِی، خصلت دَ بور[٣]

اې چه دَ ښایست په باغ کښې گل لرې بې شمارَ | هیڅ به دِکم نشِی یَو څو گل ور څنی مارَ
شونډِی ئې مهره زلفی ښامار ترې جار وتلی | بویه سربازان چه مهره اخلی له ښامارَ
څما و ستا تر منځ د څما ستا وینا نه بویه | نشی په یاری کښې به همار او تمارَ[٤]
سخت دَی دَ نیمگړِیو طبیبانُو ناز تر مرگه | مرگ ته غاړه کښېږده دارُو مه کوَه بیمارَ
پاس په بام وَلاړه دَ غمزې ناوک په گرت[٥] کښې | زړه به دِ زخمی کا، په دا لاری مه څه یارَ[٦]

---

١. مخ په هر نور جلوه گر دَی دَ یار.

٢. حسن.

٣. یعنی پلنگ.

٤. هندی دی یعنی ماته او تاته.

٥. دَ لمر توری په پیښ دَ گوتی منځ ته وائی.

٦. دا بدله مقطع نلَرِی.

زړه مي هر ګور وُ له هجرانه افګار | شکر حق را که باز آمد یار
سر و سر کوز له انفعاله کاندِي | چون خرامد بسوی باغ نګار
څوک به لاله دَ یار دَ مخ کا مخی | آن سیه دل کجا و آن رخسار
په موافق دَ محبت شِي عتاب | مشو از جور یار خود آزار
متحیر ئيِ په لیدو دَ جمال | همه خوبان چو صورت دیوار
خو اتصال دِ دَ عاشق شِي نصیب | خواه در باغ و خواه بر سردار
باغ و شاهد ښه ښه یاران موجود | خیز ساقی شراب ناب بیار
ګوره بیا کله رایشی هغه وخت | که نهم لب بلب شکربار

نور دَ زړه مراد عبدالقادره پرېږده
ګر بیا بی مراد دل این بار

یار هغه چه ګهی مهر کا ګاه قهر | کله کله نوش دارُو شِي، کله زهر
ګاه باران شِي دَ ژوندُون اوبه کا نَوِي | ګهی اور شِي سرې لمبې کا تمام ښهر
که دا هسی یار مونده شِي پطلب کښ | سستی مکړه هم ئيِ پټ غواړه هم جهر
شپه او ورَځ آه و فریاد سوز و ګداز کړه | له هجرانه روان کړه د سترګو نهر [1]
و عاشق ته دَ یار غم هر ګور ارزان شِي | که مونده شِي په تمام هوس دَ دهر
ګوره څو عالم به ورك څوک به خراب کا | لور په لور دَ فتنو سیند وَواهه لهر
دَ زړه باز به دِ هاله دَ فکر ښکار کا | که بیدار وِي په وروستی په وړومبی پهر [2]
که هر څو عاقل هوښیار خو لیونَی شِي | چه به خوب کښ ور ښکارېږی پریچهر
په ارمان په حسرت لاړل له جهانه | که پرویز وُ که دارا که منوچهر [3]

(ړ)

چه ئيِ زړه ځما سورَی دَ عشق په تیر کړ | تر هغه سوری می مخ دَ اشنا ځیر کړ
ستا دَ مخ آفتاب پر وخوت پرې رڼا شوه | چه ئيِ ستا په تورو زلفو کښ شبګیر کړ
له هوسه په خندا خندا په شا ولاړ | سخندانوُ چه ګل ستا دَ مخ نطیر کړ
چه ئيِ زړه دَ یار په وصل کښ خوشحال وُ | یَو په سله تر هغه هجران زهیر کړ

---

۱. دا غزل په یَوه نسخه کښ نسته، په دې نسخه کی دا مسرئ ناقصه ده.
۲. په منقول عنها نسخه کی نسته.
۳. په منقول عنها نسخه کی مقطع نلَرِی.

له دې اوره سوزان اور دَ بیلتانه دی ځکه ځان هندو وسولُو وته خیر کړ
له هجرانه به څه ډار عبدالقادر کا
چه ئې خیال دَ یار د مخ په زړه تصویر کړ

ښېر دِ بیا هجرانه ډیر عالم به غم کړ کور په کور دِ په دې ملک نوَی ماتم کړ
چه څو کاله می[1] ټول کړی په خواری وُ هم هغه عیش دِ بدل پغم په دم کړ
له پیچونی[2] دِ دَ غم سپاره ښکاره شول دَ هوس لښکر دِ درست برهم درهم کړ
تور لوگی دَ آه له هَره ځایه خیژی رڼا ورځ دِ پعالم باندِی تور تم کړ
لکه تا کړه دَ امید غنچه سېر تویه خزان کله په گلونُو دا ستم کړ
بلبلان ئې له فراقه په نارو شول له دې غمه دِ دَ سبر گردن خم کړ
سن زر سل دَ جدایئ څورلس دَ پاسه دا غزل مِی په بیاض باندِی رقم کړ
نور به څه عبدالقادر له چا خندا کا
تا سېر کال دَ اشنایئ قدم کم کړ

(ز)

خو خبر نه دِی وگړِی له دې رازَ گڼه بیل حقیقت نه دَی له مجازَ
عارفان چه له خودیه ځان خالی کا تسبیح اَروی دَ شپیلئ[3] له آوازَ
که په عشق کښِ نسب شرط دَ محبت وَی دَ محمود مینه به نه وه له ایازَ
امتیاز ئې تر منځ حسن را پیدا کا کنه فرق دَ بد خویئ نشِی له نازَ
چه ئې ونغښته لَمن له خار و خسه سبرونه شوه په باغ کښِ سر فرازَ
چه آغاز دَ چاری ښه انجام ئې ښه شی دانا ځکه تل په بیم دَی له آغازَ
زه پدا و خپل مَین ته پیښکښ نه وړم چه کمی دَ هیڅ څیز نلَری بې نیازَ
ستا به ساز بې سوزه هیڅ سَره و نشِی اې ځما دله تمام له سوز و سازَ
سیند خونی، باد مخالف، شپه توره تمه گوره چرته به شې سر ځما جهازَ
لوَړه تنده رنځ زحمت نوری خواریَ همگی واړه آسانه دِی تر آزَ
چه خپل یار عبدالقادر ته په نیت ښه وِی
نور ئې کومه اندیښنه دَه له غمازَ

---

١. ئې.
٢. دا کلمه که په نون وِی په معنی دَ ډیر گوچنی او ذره وشمه شی راځی، او که په میم وی (پیچونی) یعنی لوړتیا، بلندی.
٣. شپیلیه.

(س)

ته ور درومه خپل هوا کوَه هوس   تر هغه چه دِ پخوا کړِ یَو په لس
له ازله غم ځما دَ زړه نصیب دی   چه خلاصی می ځنی نِشی یَو نفس
گله تا دِ خدای تازه لَری پیا غ کښ   اور په بخره دَ اغزَیوُ دَی دَ خس
ما ژوندوَن دَ محبت له اوره بیا موند   ځکه سوځم په اختیار لکه ققنس
چه خپل زړه را ځنی ځی نیوی ئې نشم   ستا په زړه به څرنگ موم دسترس
ساقی زه دَ صافو میو لایق نه یم   هزار شکر که دارو کړې دَ بکس[1]
په سرو شونډو ئې تور خال دَی چه ښکاریږی   که دا نبنتی دَی په شهد وکښ مگس
که وصال عبدالقادره دَ یار غواړې
یَو قدم په دنیا کښیږده بل په نَس

(ش)

خیال ئې چه په زړه کښ دَ رخسار ساتم همیش   ننه په کوگل کښ گویا نار ساتم همیش
بحر په کښتیَ کښ نه ځائیږِی سیند دَ اُوښیو   څو به زه په سترگو کښ حصار ساتم همیش
ستا چه خوشحالی کیږِی، ځما په خواریدلو   پسله دې به ځان تر خوارو خوار ساتم همیش
عیش منغض شِی په ورتله ځما دَ خلقُو   ځکه له عالمه ځان کنار ساتم همیش
ډیر را باندِی خوږ دی په بَل چا می پیرځو نشی   پَټ ننه په زړه کښ ستا آزار ساتم همیش
خوښ ئې په آواز یم چه فریاد عبدالقاد کا
ځکه ئې دا هسی شان افگار ساتم همیش

(ښ)

دلبر مخ راته ښئِی به هر آئین کښ   که په تور کښ جلوه گر شِی که په سپین کښ
گه په زلفو کښ ځای وکا زړه را کاږِی   گه په سترگو په رخسار او په جبین کښ
کله کله په ترسا کښ مخ څرگند کا   دَ صنعان په دود ئې وران کاندی په دین کښ
په څراغ کښ تجلا وکا پتنگ ته   بلبلانُو ته ښکاره شِی په نسرین کښ
نور او نار ئې دَ جمال جلال اثر دَی   قهر مهر ئې په تریخ او په شیرین کښ

---

۱. راحت زاخیلی لیکی، چه بکس یعني خورا لَږ او نه څه، خوشحال خان وائی:
نورُو حریفانو ډکی ډکی پیالې نوش کړې   ښه چه دَ خوشحال پیاله ئې ډکه په بکس کړه. له موقعه سَره درُد هم جوړیږِی!

که اثر ئې دَ لبانو پکښې نه وِی — نه به وُ هونبره خواږه په انگبین کښې
یَوه خدایه عشق یَو څرنگه لوی شی دی — چه ئې ځای نِشی په چرخ او په زمین کښې
گنج همیش په ویرانه کښې ښخاوه شِی — امانت ئې ځکه کښیښو په کمین کښې
په هر څه کښې گوره یار عبدالقادره
که دِ نشته شک گمان پخپل یقین کښې

(ط)

چه صادر شو ستا له لوریه په ما خوار خط — له خاطره ئې اندوه کړ تار په تار خط
معطر له خوشبویۍ اهل دَ مجلس شُو — چه می واکړه لفافه دَ عنبر بار خط
په تحقیق چه نیم دیدن ور لَره یُو سِی — له هِواده چه یار وکاندِی په یار خط
سبزه نه ده چه په مزکه زرغونه شوه — دا دَ خپلوُ راتلو را ستاوه بهار خط
حسن خط دَ ویزارۍ و مخ ته ورکړ — چه ښکاره شو به عذارُو دَ نگار خط
هیڅ زنگی به ئې په هیڅ رومی ونکا — لکه کاندِی په سپین مخ باندی ناتار خط
ستا دَ شونډُو مهره څوک واخلی دلبره — چه ترې پریوت چاپیره لکه تور مار خط
دَ ښایست آفتاب ئې پټ شُو لیدی نشی — چه ئې پاڅیده په مخ لکه غبار خط
دَ ده کبر ستا اندوه ئې له زړه کم کړ
منت کړ عبداقادره په تا بار خط

(ظ)

که هر څو نصیحت ښه وایې واعظَ — بهتر دَی چه ما ته نه وایې واعظَ
عاشقان په عشق کښې کله نور څه اَروِی[1] — و کښو ته وعظ څه وایې واعظَ
نصیحت و لیونی ته لیونتوب دَی — که پاخه وایې اومه وایې واعظَ
په خاطر باندِی می سخت تر کاڼی لگی — پند که نرم تر اوبه وایې واعظَ
لا تر ما په زړه کښې ته باندِی مَین یې — مذمت دَ عشق په خوله وایې واعظَ
په خلوت کښې په خلاف دَواړُو کار کړې — هر چه ته په منبر ښه وایې واعظَ
ستا وَیَل را باندِی ځکه اثر نکا — چه ته نکړې هر چه ته وایې واعظَ
تر گنډیر دِی لا ترخه عبدالقادر ته
که هر څو ورته خواږه وایې واعظَ

---

۱. عاشقان بې عشقه کله نور څه اَروِی.

بې ما څوک ځما له یاره مومی حظ
ړانده کله له گلزاره مومی حظ
دَ یار مخ دَی منور دَ خدای له نوره
کافر کله له دیداره مومی حظ
فقیرانُو ته ښکاریږِی سرې سکروټې
دنیا دار که له ديناره مومی حظ
طالبان دَ دنیا سپی، دنیا مرداره
سپی هر کله په مرداره مومی حظ
نس مگس ریاضت، اور، ور ځنې تښتې
زړه پتنگ، پتنگ له ناره مومی حظ
په مجنون دَ هلکانُو کاڼی گل دی
څو ئې ولی هونبره واره مومی حظ
دَ آزار قدر دَ نورُو څخه نشته
عاشقان دِ له آزاره مومی حظ
خاص الخاص عبدالقادره پرې پوهیږی
عام به څه ستا له اشعاره مومی حظ

(غ)

یَو ځل بیا هغه نگار ولیدی دریغَ
هوسیَ سترگی گلرخسار ولیدی دریغَ
چه قرار ور ځنی لاړ له ډیره غمه
بیا هغه خاطر قرار ولیدی دریغَ
دَ پسرلی گلوُنه وا په باغ او راغ شوی
دَ بلبلوُ پرې چیغار ولیدی دریغَ
په خندا خندا راتلی تنهَ شلیدلی
له مستیَ ئې خپور دستار ولیدی دریغَ
چه له ډیره کبره سَم نه ځی په لارِی
هغه ترک کوږ رفتار ولیدی دریغَ
چه په تله ئې نور ځما له سترگو یووړ
ښایسته نور الابصار ولیدی دریغَ
دَ بیلتون ئې اندیښنې له منځه ولاړی
یار له یار سره کنار ولیدی دریغَ
په عاشق باندِی ئې مهر رنگا رنگ کړی
تر نظر ئې رقیب خوار ولیدی دریغَ
چه په هجر کښې ئې حلق ځما تریخ کړ
په دوو شونډُو شکر بار ولیدی دریغَ
پاس په زړه باندی می میشت دَ غم لښکر دی
دا لښکر می تار په تار ولیدی دریغَ
دا آرزو عبدالقادر لَری په زړه کښې
چه دَ مرگ پخوا خپل یار ولیدی دریغَ

چه آخر به ځنی درومی سینه داغ
بیهوده باغوان نازیږِی په دا باغ
چه داخل دِی دَ دنیا په خرابات کښې
په وار وار به واړه څښی دَ مرگ ایاغ
تش ساتل دَ ده نصیب نور به ئې یوسی
په دنیا دنیا دار ولی کا دماغ
دَ بلبلوُ غنُدِی گښت په گلو نکا
په مرادره باندِی ناست وِی لکه زاغ
په طلب ئې بادشاه گرزِی گدای بیا موند
که آرام که آسایش دَی که فراغ
په لحد کښې به دَ شمع رڼا نه وِی
مگر یوسې در سره دَ آه څراغ
سرې سرې اُوښی دَ مجنون دِی څڅیدلی
ریژیدلی لاله گل ندی په راغ

دَ نیستۍ په لاری ځه عبدالقادره
گنُدِی بیا مومې دَ یار دَور سراغ

یَو ځل بیا هغه نگار ولیدی دریغَ
هوسۍ سترگی گلرخسار ولیدی دریغَ

چه قرار ور ځنی لاړ له ډیره غمه
بیا هغه خاطر قرار ولیدی دریغَ

دَ پسرلی گلوُنه وا په باغ او راغ شوی
دَ بلبلوُ پرې چیغار ولیدی دریغَ

په خندا خندا راتلی تنۍ شلیدلی
له مستۍ ئې خپور دستار ولیدی دریغَ

چه له هډیره کبر سَم نه ځي په لارِی
هغه ترک کوږ رفتار ولیدی دریغَ

چه په تله ئې نور ځما له سترگو یووړ
ښایسته نور الابصار ولیدی دریغَ

دَ بیلتون ئې اندیښنې له منځه ولاړی
یار له یار سره کنار ولیدی دریغَ

په عاشق باندی ئې مهر رنکارنگ کړی
تر نظر ئې رقیب خوار ولیدی دریغَ

چه په هجر کښ ئې حلق ځما تریخ کړ
په دوو شونډوُ شکر بار ولیدی دریغَ

پاس په زړه باندی میشت دَ غم لښکر دی
دا لښکر می تار په تار ولیدی دریغَ

دا آرزو عبدالقادر لَری په زړه کښ
چه د مرگ پخوا خپل یار ولیدی دریغَ

چه آخر به ځنی درومی سینه داغ
بیهوده باغوان نازیږِی په دا باغ

چه داخل دی دَ دنیا به خرابات کښ
به وار وار به واړه څښی دَ مرگ ایاغ

تش ساتل دَ ده نصیب نور به ئې یوسی
په دنیا دنیادار ولی کا دماغ

دَ بلبلوُ غنُدِی گښت په گلو نکا
په مرداره باندِی ناست وِی لکه زاغ

په طلب ئې بادشاه گرزِی گدای بیا موند
که آرام که آسایش دَی که فراغ

په لحد کښ به دَ شمع رڼا نه وِی
مگر یوسې در سره دَ آه څراغ

سرې سرې اُوښی دَ مجنون دِی څڅیدلی
ریژیدلی لاله گل ندی په راغ

دَ نیستۍ په لاری ځه عبدالقادره
گنِدی بیا مومې دَ یار دَور سراغ

(ف)

دروغجن وعده خلاف
نه دي کا دَ مردۍ لاف

شاهدی لِی دَ دروغُو
پخپل ځان باندِی خلاف

نه یَو درنگ دَ یار په کوی کښ
نه سل کاله اعتکاف

دَ کعبې تر طوافونو
ښه دَی لا دَ زړه طواف

زړه په مثل آئینه دی
تن په مثل دَ غلاف

هاله مخ پکښې لیده شی — چه ئې مخ لَرِی تَل صاف
اسمان خونه دَ فقیر دَه — نالی مځکه نمر لحاف
قوت ئې خپل خون جگر وِی — منت نه وړي دَ اجلاف
رگ ئې تار تن ئې رباب وِی — بڼَغ ئې تَل دَ یار اوصاف
تل انصاف ورکَوِی بل ته — له چا نه غواړی انصاف
چه په ښه خصلت شریف وِی — هم هغه گڼه اشراف
په نسب چه خوی ئې بد وِی — نسب کله دَی معاف
یَویَو ناف دَی چه نافه شِی — نافه کله شِی هر ناف
ستا قسمت عبدالقادره — نون پیوند نوه له کاف[1]

هاله وشه حرص مکړه
که مؤمن یې په حاقاف

چه قانع په یَوه څاڅکی شِی صدف — قیمتی گوهر ئې ځي په هر طرف
که عزت غواړې قانع پخپل قسمت شه — ورکړه کړه که بزرگی غواړې شرف
بندَول دَ دنیا بند دَ جهنم دَی — آزاده وُ ځکه کښیښوله په کف
دَ دنیا خلق می ولیده په سترگو — یَو ئې جمعَ په حرص کا، بَل تلف
چه ژوندُون همیشه نشته پدا څه شو — په حشمت که سلیمان شې یا آصف
چه سړی څربښت په علم په حکمت شی — دَ څارویو څریدل وِی په علف
که ځوانمرد یې بل آزار مکړه په گلُو — ځان دَ ښو دَ بدُو تیرته کړه هدف

تل له خدایه ترس کوَه عبدالقادره
حق خائف ته دِ وَیَلِی لَاتَخَف!

(ق)

سر او مال می شو تالا په تور د عشق — لا می ندی لاړ له سَره شور دَ عشق
بډایی دَ عاشقانوُ په پیغور دَه — ما منَلَی په تندِی پیغور دَ عشق
دَ ایاز تَلِی محمود کښیښول په سترگو — نندارہ کړه گوره زور و شور دَ عشق[2]
څو دَ یار دَ قامت خیال ئې مستی نشِی — په نور څه به نشِی هسک نسکور دَ عشق
له اوله ئې دَ شمع لړمون وسو — له غه پسه پتنگ وسو اور دَ عشق

---

۱. دا مسریَ حل غواړِی، کټ مټ ولیکله شوه، په وروسته بیت کښې ح،ق حق دَی.

۲. زور د شور.

په کوګل کښې مې زړه ندَی که باور کړې
دَ صورت په خاورُو پټ دَی سکور دَ عشق
پیاده پښې ابلی[۱] ته دَ یار په لوری
دَ مجنون غنُدِی به نه وِی سور دَ عشق
که دا ځل له عشقه خلاص عبدالقادر شِی
نوم به وانخلی په ژبه نور دَ عشق

له صادقه مخالف دَی منافق
منافق له منافقه موافق
لیونی و بیدردانُو ته ښکاریږی
د عاشق قدر په چا دَی په عاشق
دَ عذرا عذار ئې عقل ځنی یووړ
که مجنون شو عذر عشق وُ دَ وامق
شکر نن ئې مِین نوم را باندِی کښیښ
که هر څو ددې نامه نه وم لایق
فوقیت په پاس ناستې نه حاصلیږی
کله خس په مرغلرُو وِی فائق
چه به ستا له وره ځم دَ سر په ویره
زه به چیری په ځان نوم بِدم دَ آبق
که طالب یې دَ وصال عبدالقادره
لمړَی لیری کړه له دله علائق

(ک)

خدای دِ راوله ځما یاره ملوک!
بې تا خلاص نه یم یَو دم له درده دوکَ
دَ زخمی زخم ئې ورځ په ورځ خوږیږی
ستا شیتیَ وه شیتیَ عین دَ پړانګ نوکَ
محبت ئې هسی رنګ په یَوَه رنګ کا
چه هیڅ فرق دَ مالک نشِی له مملوکَ
پر یو تلی ئې ورځی تحت الثراته
تر اسمان دَه لا بلنده دَ زړه څوکَ
خدای دِ لاس دَ هغه لیندی دواړه پریکا
چه شیدا بلبل ئې وَویشت په مشوک
دَ کشمشو په لذت به څه پوهیږی
چه ئې خوله وِی عادت شوې له املوکَ
چه ئې نه وِی حال احوال دَ سالکانُو
څه فایده چه قیل و قال کا له سلوکَ
لکه څوک چه په ویشتل دَ ګلو خوښ شِی
هسی خوښ شِی مشتاقان دَ یار له سُوکَ
چه بې درد دِ خبر دار له درده نشِی
په زور مه کوَه عبدالقادره کوکَ

۱. مخفف دی د تلَه یا تلَی.

(گ)

چه په سترګوُ څراغ وَوينِې پتنګ | څو وَ نه مرِی ژوندُونه وِی په تنګ
دَ وصال په طمع ژر تر سره تير شِی | بې جانانه ورته کال ښکاريږِی درنګ
مرجوڼا چه غواصی کا په درياب کښ | يا سر بايلِی يا ګوهر راوړِی په چنګ
نام و ننګ به آواره دَ يار په درد کا[١] | هر عاشق چه څه حيا لَرِی څه ننګ
هغه يار بې رنګه ډير لَرِی رنګوُنه | عاشقانُو ته جلوه کا په رنګ رنګ
له يَوه غمه لا خلاص نه وِی بَل راوړِی | نن می زړه کاوه له سرګو سَره جنګ
په دنيا کښ اولياوُ ځان مخفی کړ | په خشکه کښ کله ځای شِی دَ نهنګ
په اَړخونو ئې لک شوی غشی ښه دِی | نه چه کښيښِی بد کاران دَ چا تر څنګ
دَ لويانوُ په مدد که چيری تير شې | غاښی سخت لرې دَ وړاندِی ټتولنګ
دَ يار ياد لکه صيقل زره پرې صفا که | آئينې دِ دَ خاطر ونيوه زنګ
شاه ګدای په اجل واړه برابر شِی | چه له تنه ځان دَ تلو وکا آهنګ
چه آخر احوال دَ واړُو سره يَو وِی | څه ناستې په تورُو خاورُو څه اَورنګ
ډير ئې تا غُندِی ځار کړِی تر خپل سر دِی | دا دنيا لکه مجوغنه ته يې سنګ
څه ئې پاتو شِی دَ ورُوستو څه به غم کا | فراغت په وخت دَ کوچ درومی ملنګ

شهسواران عبدالقادره تر تا تير شول
ته هم اوس کړه پسِی ټينګ دَ يابُو تنګ

ته که خپله څهره نلَرې بدرنګَ | آئينه په کوُم ګناه وهې له سنګَ
چه سبا ئې دَ ښايست بازار خپريږِی[٢] | شمع ولی مخ پُټی کا له پتنګَ
دَ بلبلُو آوازُونو دَ ګل حسن | مستغنی کړم نوبهار له راګه رنګَ
بيا طالع را سره روغه کا پوهيږم | يَو زمان چه را سره نه وِی[٣] بې جنګَ
چه ئې رشک په سيوره کړم چه ورسره وِی | ترو به څو ګورم اغيار دَ يار له څنګَ
هر چه کړې کوَه يَو دم را ځنی مه ځه[٤] | ګوره اوس به چرخ څه پيښ کا له درنګَ
لاس کچکول مسله مزکه درته بس وِی | که کچکول مسله نه لرې ملنګَ
ليونی ليونی وائی ليونی ته | ليونی دَ دنيا خونه نه کړه ړنګَ

په تاريکه لار باريکه په کمر کښ
فهم کړه عبدالقادره له ګړنګَ

---

١. نام و ننګ به صدقه دَ يار تر سر کا.

٢. خوريږِی.

٣. نه بې.

٤. نصيحت ګڼه يَو دم.